

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ІННА БОЛЬШАКОВА
МАРИНА ПРИСТІНСЬКА

НАВЧАННЯ
БЕЗ МЕЖ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3
КЛАС

Я ЛЮБЛЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ Я ЛЮБЛЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

ЧАСТИНА 1

Інна Большакова, Марина Пристінська

Українська мова та читання
підручник для 3 класу закладів загальної
середньої освіти (у 2-х частинах)
Частина 1

Видавництво «Ранок»

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

**Державний
Прапор
України**

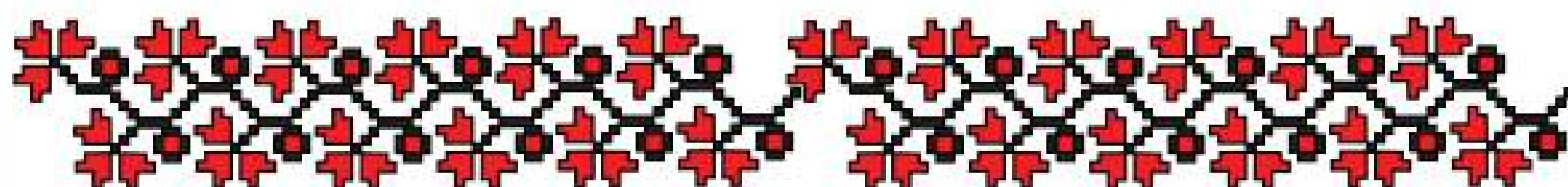
**Державний
Герб
України**

**Державною мовою в Україні
є українська мова**

Конституція України
(розділ 1, стаття 10)

УКРАЇНСЬКА МОВА — НАЦІОНАЛЬНА МОВА УКРАЇНЦІВ

Державний Гімн України

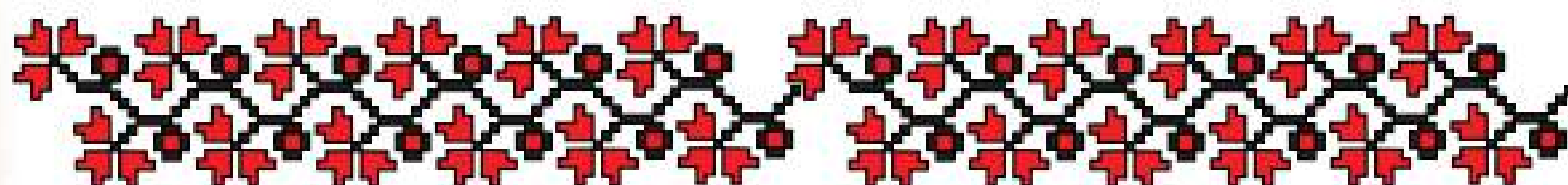
Слова Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Інна Большакова,
Марина Пристінська

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

rnk.com.ua/103996

Інтерактивний
електронний
додаток до
підручника

Київ • Харків
Видавництво «Ранок»

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б 79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 07.01.2025 № 22)

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації *Ольги Рибцової*

Большакова І. О.

Б 79 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 /
І. О. Большакова. — Х.: Вид-во «Ранок», 2025. — 144 с. : іл.

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

© Большакова І. О., 2025
© Рибцова О. А., ілюстрації, 2025
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2025

Дорогі друзі!

У третьому класі ви продовжите пізнавати дивовижний світ української мови. Відкриєте нові таємниці мовних законів, навчатиметеся грамотно писати, усно і письмово висловлювати думки і почуття. Ви живете в інформаційному світі, тому вам необхідне вміння досліджувати медіа, співпрацювати з однокласниками на уроках, критично і творчо мислити. І дружити, любити Україну, з повагою ставитися до людей і себе.

Успіхів!

Щиро, автори.

Умовні позначення:

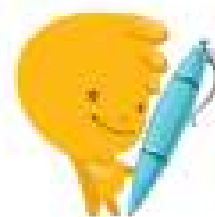
— читаю вдумливо

— досліджую мовлення

— редагую

— пишу для себе

— працюю самостійно

— мислю критично

Українська мова — державна мова України.

держава
Україна

1 Прочитай.

Українську мову чую я навколо
На подвір'ї, на городі,
В магазині й на заводі,
У трамваї, що дзвенить,
І в автобусі, що мчить,
У законах, що вивчаю,
У новинах, що читаю,
У казках, віршах і п'єсах,
Блогах, фільмах і піснях.
І в окопах, і в домах,
І у школах, і в садках.
Рідна чиста моя мова,
Чую я тебе навколо.

Інна Большакова

- а Де можна почути українську мову? Прочитай рядки з вірша.
- б Розглянь малюнок. Де люди спілкуються українською?

Завдання на вибір.

1. Спиши три речення з тексту на вибір.

2. Намалюй і опиши драконячий острів, про який мріє дівчинка.

- 2 Прочитай, як називають українську мову. Вибери кілька ознак, які ти хочеш пояснити другу/подрузі в парі.

Зразок. Українська мова сонячна , тому що...

- Запиши п'ять словосполучень про мову за зразком.
Зразок. Калинова українська мова.

- 3 Попрацюйте в парі. Відшукайте вірші, прислів'я про українську мову в інтернеті та інших джерелах. Запишіть два прислів'я.

 Пишу для себе. Вибери тему і запиши свою думку.

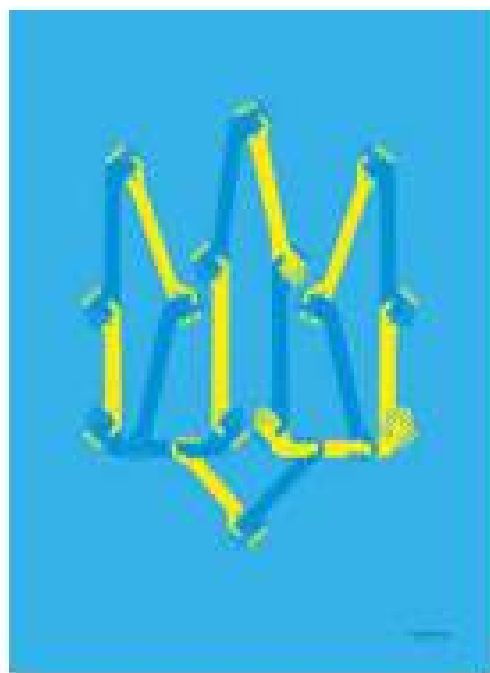
1. Я вчу українську мову, тому що...
2. На уроках я хочу дізнатися про...
3. Я люблю читати українською, тому що...

- 4 Спиши. Підкресли слова, які називають дію.

Учімо українську мову! Читаймо українською! Співаймо українських пісень! Пишімо українською про Батьківщину!

Плакат — це малюнок з коротким текстом до нього, що закликає до чого-небудь, популяризує, рекламує щось.

- 5 Розглянь плакати українського художника Нікити Тітова. Створи у групах плакат про Україну й українську мову.

- 6 Спиши. Зверни увагу на правопис слів із великої букви.
24 серпня — День Незалежності України. 9 листопада — День української писемності і мови.

Повторення. Текст. Речення. Слово

- 1 Подумай, про що говорять діти. Поясни свою думку. Доповни висловлювання дітей.

Ти можеш скласти його зі слів, які пов'язані між собою. Воно виражає закінчену думку.

Ти можеш скласти його з речень, які пов'язані між собою за змістом. Можеш визначити тему і головну думку, дібрати заголовок.

Ти можеш її побачити, а потім записати. Вона буває велика і маленька.

Ти можеш скласти його зі звуків. Воно щось означає: назву предмета, ознаки, дії тощо.

БУКВА

СЛОВО

РЕЧЕННЯ

ТЕКСТ

2 Текст. Тема і головна думка. Проблема. Читаємо в особах.

- Пригадай дивний випадок, який стався з тобою у школі 1 вересня. Розкажи про нього в парі.

Проблема — питання, що потребує розв'язання.

а) Склади слова з букв.

Ш к л
о а

П р ш к л с н
к е о а и

Д р ж
б у а

В л т
н ь е е е

б) Подумай, як ці слова можуть бути пов'язані між собою за змістом. Склади і запиши речення з двома словами на вибір. Усно склади текст, уживаючи всі слова.

ПЕРШОКЛАСНИК

зачин

Одного дня на початку навчального року до кабінету директора школи зайшов схвильований батько.

— Ви візьмете мого сина в перший клас? Я вже був у шістьох школах. Його нікуди не беруть.

— Чому? — запитав директор.

головна частина

- Про що ти дізнався/дізналася? Якими можуть бути причини того, що дитину не беруть до школи? Що буде далі?

— Розумієте, мій син занадто великий, щоб сидіти в класі.

— Може, йому краще сидіти в коридорі? — запропонував директор.

— Він не може розміститися в коридорі, — відповів батько.

— Тоді у спортивній залі.

— На жаль, він не поміститься й у спортивній залі, — зітхнув батько.

— Тож вибачте, ми, мабуть, також не зможемо прийняти вашого сина, — засумнівався директор.

— Я вас розумію, але, прошу, зрозумійте і мене, — наполягав батько. — Мій Павко повинен ходити до школи. Я не можу дозволити, щоб він залишився неосвіченим.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Павка не брали до школи? Як можна розв'язати цю проблему? Що буде далі?

Директор погодився записати Павка до школи. Домовилися, що хлопчик буде сидіти у шкільному дворі і дивитися у клас крізь відчинене вікно. Узимку Павко надягатиме шубу та навушники, щоб чути, що відбуватиметься за зачиненими вікнами. Він покладе класну дошку на коліна і буде писати.

Наступного ранку Павко прийшов до школи. Його голова досягала даху. Він зазірав у вікна, а діти з подивом на нього дивилися.

- Про що ти дізнався/дізналася? Які проблеми можуть бути у спілкуванні Павка й однокласників? Що буде далі?

Раптом пролунав дзвінкий голос:

— Ти з першого класу?

— Я? — здивувався Павко і нахилився, щоб побачити, хто з ним розмовляє. — Так, — і посміхнувся сміливій дівчинці.

— Мене звати Вётка, — сказала дівчинка. — Мені тато вчора читав казку. У казці розповідали про добрих вёлетнів. А ти також добрий велетень?

Павко кивнув головою і подумав: «Що робити? Як переконати в цьому дітей?»

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому дівчинка запитала Павка, чи він добрий? Що Павко зробить, щоб переконати її, що він не злий?

Павко підняв руку і дотягнувся до найближчого дерева в лісі. Потім підніс руку до вікна — і всі побачили білочку, що сиділа на долоні.

— Білочка! — радісно скрикнула дівчинка. — А ти не знайдеш для неї шишку?

І Павко дістав шишку. Діти були в захваті. Вони перестали боятися Павка. Кожну перерву всі грали у футбол. А Павко був воротарем. А ось у схованки хлопчик не грав. Як можна сховатися, маючи такий зріст?! Дітям не хотілося гратися без Павка, тож вони гралися у схованки все рідше.

кінцівка

Павко став гарним другом. Хлопчик добре вчився, і вчителька завжди його хвалила і підбадьорювала.

За Марією Дуриковою

• Що ти відчуваєш після читання тексту? Чому?

• Постав запитання до тексту за схемою. Відшукай у тексті відповіді на ці запитання.

Хто?

Що?

Де?

Коли?

Який?

• Яка проблема порушується в оповіданні? Чому бути «новим» учнем у класі буває складно?

Пишу для себе. Вибери тему і напиши свою думку.

1. Чому діти потоваришували з Павком?

2. Якби Павко навчався в моєму класі, то...

3

Випиши з тексту 10 букв, 10 слів і 5 речень на вибір.

Повторення. Текст. Речення. Слово

- 1 Назвіть слова, які можуть використати діти для прикладів.

Ці слова називають
предмети
і відповідають на
питання **хто? що?**

Ці слова називають
ознаки і відповідають
на питання **який? яка?
яке? які?**

Службові слова
допомагають
пов'язувати слова між
собою у реченні.

Ці слова називають **дії**
і відповідають на
питання **що робити?
що зробити?**

ШКОЛЯР І ШКОЛЯРКА

ШКІЛЬНИЙ

У ШКОЛІ

УЧИТИ

- Доповніть слова дітей своїми прикладами.

- 2 Тема тексту. Мета створення. Заголовок. Дискутуємо.

ЯКІ ШКОЛИ Є У СВІТІ

- Розкажи про школу, у якій ти навчаєшся. Чи всі школи у світі однакові? Чим вони можуть відрізнятися? Обміняйтеся думками в парі.

абзац

Діти різних країн світу навчаються у школах. Чи всі ці школи однакові? Мандруй різними школами! Дізнавайся про шкільне життя однолітків.

абзац

У школах Стіва Джобса (американського бізнесмена і винахідника) на початку навчального року кожна дитина отримує iPad із попередньо встановленими освітніми програмами та іграми. Діти, порадившись із батьками і тренерами (так називають учителів), можуть вибирати, що саме хочуть вивчати і коли.

абзац

Школи Карпе Дієм (Carpe Diem) більше схожі не на твій звичайний клас, а на офіси з кабінками. Учні вчаться самотійно, з учителем та в групах, виконуючи проекти. Коли під час навчання діти припускаються помилок, то обговорюють їх з учителем, а потім міркують, як їх виправити.

абзац

Уявіть собі школу без стін, розташовану між тропічними лісами і рисовими полями, побудовану виключно з бамбука. Це *Зелена школа* на острові Балі. Учні вивчають традиційні предмети, такі як математика і мови, а також кулінарію, садівництво і навіть традиційну балійську грязьову боротьбу.

абзац

У світі багато незвичних шкіл. Але є те, що їх об'єднує. Як ти думаєш, що?

Текст складається з частин, які записують з нового рядка, роблячи відступ. Це абзаци.

- а) Скільки в тексті абзаців? Прочитайте текст по абзацах у парах. Після читання кожного абзацу знайдіть заголовок до нього.

Зелена
школа

Мандрівка
різними
школами

Школи
Карпе
Дієм

Що
об'єднує
школи?

Школа
Стіва
Джобса

- б) Розмісти назви абзаців у потрібній послідовності.
- в) Перекажи текст, використовуючи назви абзаців.

Обговоріть у парі школи, описані в тексті. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Чому? У якій із цих шкіл ви б хотіли навчатися?

3 Склади і запиши речення з поданих слів.

1. Діти, у, навчаються, школах, різних.

2. побудована, з, Зелена, бамбука, школа.

- Визнач вид речень: розповідне, питальне чи спонукальне.
- Визнач головні слова в першому реченні.
- Зміни речення так, щоб вони стали питальними.

Хто?

Що?

Де?

4 Спиши питальне і спонукальні речення з першого абзацу тексту. Перетвори їх на розповідні та запиши.

Редагую.

У школі є шкільні правила.

543

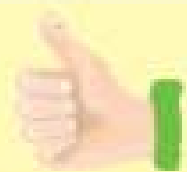
- Випиши з тексту п'ять слів — назв предметів, чотири слова — назви ознак, три слова — назви дій. Поясни, як ти шукав/шукала ці слова.

5 Дискусія. Т-схема. Точка зору.

Запиши по три думки для двох точок зору.

Чи всі школи світу мають бути однаковими?

Так, усі

Ні, не всі

1.
2.
3.

1.
2.
3.

Твоя точка зору — твоя думка з певного питання.

Мова і мовлення. Культура мовлення

Мова — це засоби спілкування: слова, словосполучення, речення, тексти тощо. **Мовлення** — спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність.

- 1** Прочитай, як пояснюють діти різницю між словами *мова* і *мовлення*. З яким предметом вони порівнюють поняття *мова* і *мовлення*?

Мова і мовлення — це різні поняття?

Уяви, що мова — це годинник. Він складається з деталей: осі, коліщатка, стрілки тощо. Усі деталі поєднуються між собою і працюють за певними правилами. Мова — це також набір умовних знаків (звуків, букв, слів, речень тощо) та правил. Правила пояснюють, як використовувати ці умовні знаки.

А навіщо мовлення?

Уяви, у тебе є годинник, ти можеш дізнатися час. Так і мову ти використовуєш, щоб говорити зі мною. Це мовлення. Як годинник показує час, так і мовлення показує, що ти знаєш мову.

Тема і мета тексту. Ключові слова.

- Чи знаєш ти, хто такі тиранозаври?
Чи чув / чула ти словосполучення
«культура мовлення»?

ТИРАНОЗАВР І КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

- Про що йтиметься в тексті?

— Хто такі тиранозаври? — перепитав Богдан. — Тварини.

— А точніше? — пані Інна вдумливо дивилася на хлопчика.

Не встиг Богдан розтулити рота, як Леся проторохтіла:

— Це вид хижих динозаврів. Вони були найбільшими хижаками на планеті Земля за весь час. З того моменту, коли з'явилося життя. А динозаври — це вимерлі ящірки.

— Так, гарна відповідь, — погодилася пані Інна. — Хоч динозаври — не ящірки, а ящури. Ящури — це вимерлі динозаври, а ящірки — вид сучасних плазунів. Слово *ящури* більш правильне й точне. Правильність і точність мовлення — це ознаки *культури мовлення*.

— А як правильно вимовити слово *тиранозавр*? — запитав Богдан. — Ті́ранозавр, тира́нозавр, тирано́завр, тираноза́вр?

— За правилами вимови — тираноза́вр, як диноза́вр. Вимова та письмо слів відповідно до мовних правил — це ознака *культури мовлення*. Варто вимовляти і писати слова й речення за правилами, що відомі всім, тоді вас зрозуміють.

— А чому ти не описала диплодока? — запитав Богдан у Лесі.

— Я відповідала на поставлене запитання. Запитання було про тиранозавра. Тому моя мета була розказати про нього. Це ж очевидно.

— Відповідність меті, чіткість та виразність — це також ознаки *культури мовлення*, — сказала пані Інна.

— А ми говоримо про тиранозаврів чи про культуру мовлення? — пробурмотів під носа Богдан.

— Звісно, про тиранозаврів, але я, на всяк випадок, нагадала і про культуру мовлення. Можете назвати її ознаки?

Інна Большакова

- а Знайди назви ознак культури мовлення в тексті. Спиши речення з виділеними словами.
- б Знайди в інтернеті інформацію про тиранозаврів. Запиши 5 іменників, 4 прикметники та 3 дієслова.
- в З'єднай слова та запиши речення за зразком.

тримаю	приймаю	гладжу
дотримуюся	беру участь	прасую
парасолька	ліки	кошеня
правила	змагання	вишиванка

Зразок. Я тримаю парасольку в руці. Я дотримуюся шкільних правил.

Абзац — відступ першого речення частини тексту, а також частина тексту між відступами. **Абзац** — це одне або кілька речень зі спільною думкою.

- 3 Прочитай. Скільки абзаців у тексті? Яка головна думка кожного абзацу? Перекажи текст.

СЛОВА-ПАРАЗИТИ

- Чому слова назвали паразитами?

Хто такі паразити? Це організми (рослини, тварини тощо), які живуть зовні чи всередині інших організмів та живляться за їх рахунок. Наприклад, блохи. Коти і собаки не люблять бліх, бо вони кусючі. Так само, коли ти спілкуєшся з кимось, ти можеш уживати «кусючі» слова.

Це слова, які є «зайвими» у розмові. І твоїм співрозмовникам може бути неприємно.

- **Які слова є паразитами?**

Слова *е-е-е-е*, *хм-хм*, *типу того* заповнюють павзу в розмові, але краще не засмічувати мовлення, помовчати і зібратися з думками. Слово, яке ти часто повторюєш, наприклад: *круто, круто, круто*, також може набридати співрозмовникам. Будь-які слова можуть стати паразитами, якщо вони «не роблять жодної потрібної роботи».

- **Чому не варто вживати слова-паразити?**

Звільняйся від словесних бліх, тобто від слів-паразитів. Без них твоє мовлення стане чистим, точним і чітким.

Інна Большакова

а Спиши один з абзаців тексту на вибір.

4 Випиши слова, якими можна замінити слово **супер**.

Чудово, посередньо, блискуче, задовільно, надзвичайно, погано, неймовірно, дивовижно, прегарно.

Ситуація спілкування

Мова — найважливіший засіб спілкування.

1 Запиши слова парами. Поясни свій вибір. Чому замість слова *говорити* вживають інші слова? У яких ситуаціях?

базікати

бурмотіти

щебетати

бубоніти

мовити

Говорити українською — це

казати

розповідати

лепетати

повідомляти

теревеніти

- 2 Що відбувається? Хто спілкується? З ким? З якою метою? Де? Коли? Які слова вживають діти? Склади список.

- 3 Ти спілкуєшся з людьми в різних ситуаціях. Розкажи за схемою про ситуацію спілкування. Опиши одну із ситуацій спілкування.

Ситуація спілкування

- а Обговоріть у парах. Як ви спілкуєтеся з однолітками й дорослими? Зі знайомими та незнайомцями? Які розмови можуть бути в різних місцях: на прогулянці, в класі, в магазині?

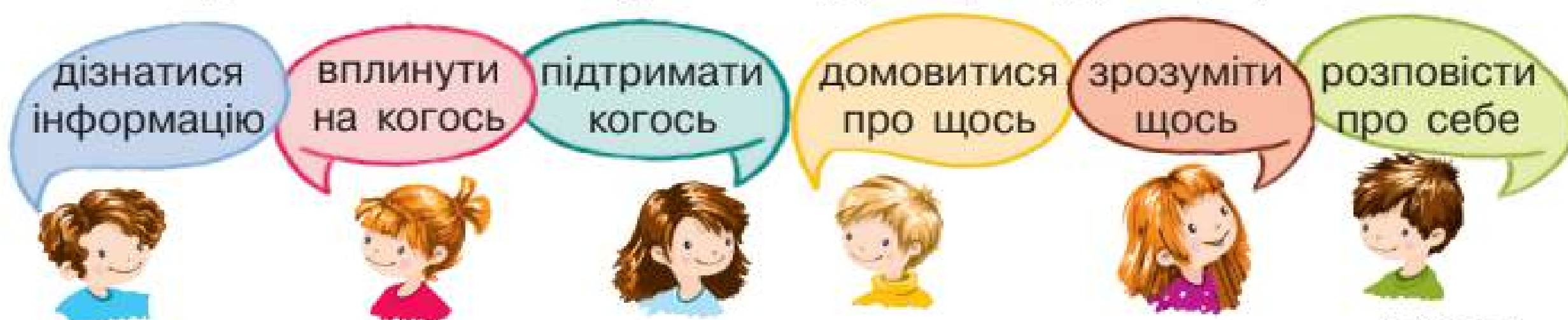
- 4 Спиши, замінюючи виділені слова словами з довідки.

Той, хто надіслав листа, любить писати про мандрівки. Той, хто отримав листа, хоче подорожувати. Чи можуть вони дружити?

Довідка. Адресат, спілкуватися, адресант.

- Порівняй слова дружити і спілкуватися. Чим вони відрізняються?

- 5 Пригадай, з ким ти спілкуєшся і з якою метою. Склади 2–3 речення: *Я спілкуюся з другом/подругою, щоб...*

Стилі мовлення

Ти спілкуєшся з різними людьми в різних ситуаціях. Тому використовуєш різні стилі мовлення.

- 1 Розглянь приклади стилів мовлення та їхні особливості. Обговори в парі. Запиши ключові слова до кожного стилю.

Розмовний

Удома

Ти розповідаєш про день у школі

слова, які вживають усі; жести, міміка, емоції

Науково-популярний

У школі

Ти презентуєш проєкт

наукові поняття; факти, числа

Ключові слова — слова, важливі для розуміння змісту тексту.

Художній

У бібліотеці

Ти читаєш літературний твір

художні засоби, наприклад порівняння

Публіцистичний

У машині

Ти слухаєш медіа: новини по радіо

факти, думки журналістів про ці факти

Діловий

В аптеці

Ти купуєш ліки за рецептом

короткий та чіткий текст; вказано назву документа, наприклад рецепт

- 2 Прочитай текст. Подумай, до яких стилів мовлення належать виділені уривки. А весь текст? Добери заголовок до тексту.

Вирішив Назар у бібліотеці книжку взяти.

Бібліотекарка питає:

- Що тобі цікаво читати, Назарчику?
- Про динозаврів.
- Візьми енциклопедію, прочитай уривок. Якщо сподобається, дочитаєш удома.

Розгорнув Назар енциклопедію. Читає:

Слово *динозавр* означає *страшна ящірка*. Динозаври були різного розміру. Мікроцератопс був заввишки 25 см, довжина його тіла дорівнювала 50–70 см, а маса становила 3–10 кг. Тиранозавр був заввишки 7,5 м, завдовжки — до 13 м, маса його тіла становила 5–7 т.

Захотів хлопчик дочитати про динозаврів. Назар пригадав, як улітку тато брав човен на деякий час і розписку писав. Вирішив також написати:

Розписка

Я, Шморгун Назар, учень 3-А класу, узяв енциклопедію про динозаврів. Поверну книгу за тиждень.

15 вересня 2020 року

Шморгун Назар

Хлопець здивувався, що бібліотекарка розписку не взяла, а записала книгу в його читацький формуляр.

Увечері Назар читав книгу і слухав новини.

Сьогодні, 15 вересня, у зоопарку Києва з'явився новий мешканець — крокодил на ім'я Кроккі. Він оселився в новому тераріумі.

«Ось би побачити Кроккі, — подумав хлопчик. — Може, крокодили — далекі родичі динозаврів?»

- а Прочитай уривок, написаний у розмовному стилі, з різною інтонацією. Використай міміку, жести.
- б Випиши дані про динозаврів з уривка науково-популярного стилю.
- в Запиши уривок ділового стилю від свого імені.

Пишу для себе. Допиши новину. До якого стилю належить цей уривок?

543

Випиши з тексту п'ять слів — назв предметів, чотири слова — назви ознак, три слова — назви дій.

Культура спілкування

Під час спілкування дотримуйся правил етикету — установлених норм поведінки і правил увічливості. Користуйся правилами нетикету, коли спілкуєшся в інтернеті онлайн.

етикет
нетикет

- 1 На якому малюнку зображено дітей, які спілкуються? Поясни свою думку. Як ти вважаєш, що таке культура спілкування?

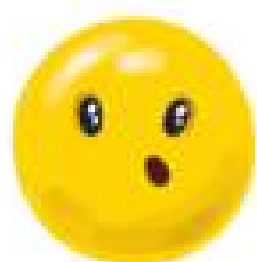
- а Яких правил дотримуються діти під час спілкування? Дивляться в очі одне одному, доброзичливо посміхаються, слухають одне одного, говорять по черзі, не підвищують голос, доцільно використовують жести.

- 2 Прочитай слова з різною силою голосу за схемою. Розкажи, як потрібно говорити в ситуаціях спілкування.

Дякую, прошу, будь ласка, вибачте, вітаю, перепрошую, даруйте, добрий день, до побачення, маєш гарний вигляд, на здоров'я, спасибі, здрастуйте, на добраніч.

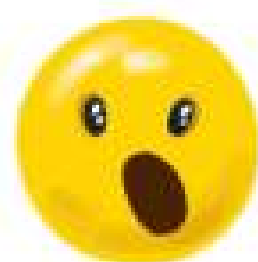
дуже тихо

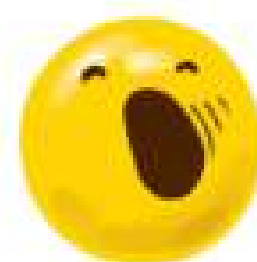
пошепки

як зазвичай

гучніше

криком

- а Розподіли слова на групи залежно від ситуації, у якій вони вживаються: слова вітання, прощання, вдячності, побажання, прохання, вибачення. Запиши їх групами.

Запам'ятай правопис слів

будь

ласка

до

побачення

на

добраніч

- б Склади в парі кілька діалогів із різною метою, використовуючи подані слова. Запиши один із діалогів.

Зразок: — Добрий день, ...
— Вітаю!

- 3 Зістав правила. Чим схожі та чим відрізняються правила етикету і нетикету? Розташуй їх від найважливішого, на твою думку, до менш важливого. Обговори у групі і допиши кілька правил в обидва стовпчики.

Правила етикету 	Правила нетикету
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Будь привітним, усміхайся. ✓ Уважно слухай співрозмовника, не перебивай. ✓ Говори спокійно, увічливо. ✓ Не говори весь час, дай сказати іншим. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Поширюй перевірену інформацію. ✓ Утримуйся від негативних коментарів. ✓ Наприкінці повідомлення можеш ставити). ✓ Не зловживай смайликами, стікерами, емодзі.

Усне мовлення

Мовлення буває усне і писемне. Усне мовлення — це говоріння та аудіювання (слухання).

1 Назви ситуації усного мовлення. Поясни свій вибір.

спілкування у відеочаті

повідомлення у вайбері

записка бабусі

бесіда в бібліотеці

спілкування з другом

розмова телефоном

- У яких ситуаціях ти можеш спілкуватися і усно, і письмово? Чому?

2 Прочитай.

П'ЯТЬ СПОСОБІВ ПРИВІТАТИСЯ

Щоб привітатися, можна сказати *добрий ранок*, *здрастуйте* чи *привіт* або використати тільки жести і міміку.

У давнину чоловіки віталися, піднімаючи над головою капелюхи. Зараз можна потиснути одне одному руку, помахати рукою, посміхнутися і кивнути головою при зустрічі. Молодь може вітатися способом «дай п'ять» — одночасно піднімаючи руку і ляскаючи нею по долоні іншої людини.

- а** Покажи всі способи вітання за допомогою жестів і міміки.

- ⑥ Яким способом вітатися краще: вживаючи слова чи демонструючи жести й міміку?
- ⑦ Люди, які нечують, спілкуються мовою жестів. Кожний жест означає певний звук, слово чи речення.

Так

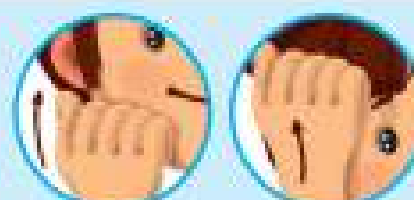
Покажи три пальці, зроби рух униз, потім притисни вказівний до середнього

Ні

1. З'єднай безіменний і великий пальці, зроби рух вниз.
2. Середній та вказівний пальці також приєднай до великого.

Дякую!

Підніми кулак від підборіддя до чола.

- Покажи слово **дружба** жестовою мовою.

- 3 Пограйте в групах. Задумайте персонажа відомої книги чи фільму. Покажіть його за допомогою жестів і міміки так, щоб його впізнали.

Діалог. Звертання

- 1 Прочитай. Чи можна назвати уривки з повісті Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом» діалогами? Чому?
- Ех, шкода, що навесні він розтане, — зітхнувши, сказала Тося.
- Нічого, до весни ще далеко! — легковажно махнув рукою Валера Галушкинський.
- В усякому разі, до весни простоїть — це факт! — авторитетно запевнив Ігор Дмитруха.
- Авжеж, простоїть!

— Ой, це ж тобі марку, мабуть, треба!.. Так на, бери!
— Ой! Правда! Це ж ти збираєш! Візьми! Візьми!
Льодик почервонів, як помідор, презирливо скривився і сказав:

— Дякую! У мене такі є! Скільки завгодно!
— Й-я... не... піду! — сказав Спасокукоцький.
— Підеш! — твердо сказала мама.
— Не піду! — ще твердіше сказав Спасокукоцький.
— Ти що — хочеш лишитися без зубів?! Догрався з тими цукерками! Скільки разів я говорила — не їж стільки цукерок! Не гризи без кінця цукерки!..

- Про що йдеться у кожному уривку? Які слова допомогли тобі це зрозуміти?

Діалог — це розмова двох або кількох осіб.

2 Прочитай. Доведи, що це діалог.

— Тарасе, чи ввечері катитимешся на скейтборді?

— А ти, Сергію?

— Ні, Алісо, я сьогодні допомагаю мамі.

— Ні, не буду. Бабуся пізно повернеться з роботи. Я обіцяв сестричці книжку почитати.

- Про що домовляються діти? Як вони звертаються одне до одного?

Спілкуючись, ти можеш звертатися до співрозмовників і називати їх. Це звертання. Звертання — одне чи кілька слів, які називають того, до кого ти звертаєшся.

- 3 Запиши слова парами. Склади два речення, уживаючи слова ввічливості.

Тато, бабуся, дідусь, сестра,
брат, подруга, Мар'яна, Артем.

Дідусю, брате, бабусю, сестро,
Мар'яно, тату, подруго, Артеме.

Зразок. Друг — друже, мама — мамо.

На письмі звертання виділяють комами.

Дякую за вечерю,
мамо.

Мамо, дякую
за вечерю.

Дякую, **мамо,**
за вечерю.

- 4 Уяви, що розмовляють троє друзів. Спиши, доповнивши речення звертаннями.

..., намалюй знак. ..., накресли схему.

Напиши речення, Прочитай, ..., завдання.

Пишу для себе. Уяви, що ти випив/випила чарівне зілля, і замість «До побачення» говориш усім «Добрий день». Склади діалог, уживаючи звертання.

Усне мовлення. Монолог

Монолог — мовлення однієї людини, яке звернене до самої себе або до інших людей.

- 1 Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Мета створення.

ЯК Я ВЧОРА ВИСТУПАВ

От я вчора виступав! —
Ви б почули, як співав!
Хоч немає слуху,
Я горлав щодуху:
До-ре-мі-фа-соль-ля-сі!
Голос мій почули всі!
А скінчив — що сталося! —
З місць усі зірвались,
Сцену ледь не рознесли,
А мене вхопили —
Аж на вулицю несли
І вже там... набили!

Грицько Бойко

гумор
рима

Чому?

- Чому хлопчик голосно кричав?
- Чому глядачі несли співака на вулицю?
- Чому цей вірш гумористичний?

- а Чи можна цей вірш назвати монологом? Чому? Розкажи вірш своїми словами. Чи є твоя розповідь монологом? Чому?

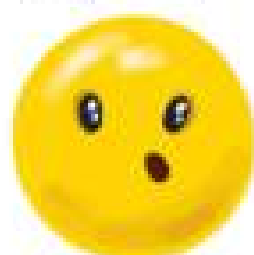
Тема	Мета	Аудиторія	Будова монологу	Автор монологу
Про що йдеться?	З якою метою описується подія?	Кому розповідається?	З чого починається монолог? Що розповідається в основній частині? Чим завершується?	Що ми дізналися про автора монологу?

б пиши монолог своїми словами.

в Прочитай вірш у парі із різною силою голосу за схемою. Розкажи, як потрібно читати вірш, працюючи в парі; на уроці в класі; виступаючи на сцені.

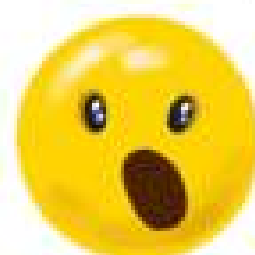
дуже тихо

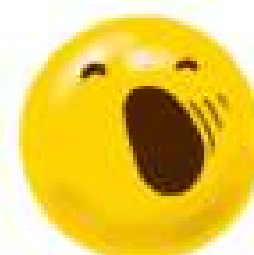
пошепки

як зазвичай

гучніше

криком

2 Розглянь схему усного виступу. Розкажи, про що йтиметься у кожній з частин.

Три складові усного виступу

3 Прочитай текст виступу. Знайди всі частини виступу. Прочитай ключові слова у кожній з них.

Представся. Мене звати Мироненко Юлія. Я — учениця 3 класу школи № 15 м. Києва.

Назви тему і мету виступу. Я хочу поговорити про повагу до інших людей, щоб розпочати обговорення цього питання.

- Поділись інформацією з теми, своїми думками.
- Поясни їх важливість.

- Зроби висновок.
- Подякуй слухачам за увагу.

Поділись думками. Коли батьки вимагають від мене поваги до всіх на світі людей, я розумію, що це неможливо. На мою повагу заслуговують ті, хто любить мене і поважає навzáєм. Але одного разу хлопчик із нашого класу сказав, що спершу чекав на мою повагу до себе. Тому, виявляючи повагу до нього й інших людей, я можу чекати і від нього такого ж уважного ставлення до себе.

Я не хочу поважати шахраїв і злочинців. Але вони люди, отже, гідні поваги. Чи стануть мене зневажати мої друзі, якщо я зроблю злий учинок? Вони можуть із повагою ставитися до мене, але засуджувати те, що я зробила. Якщо я не поважатиму інших, мене вважатимуть неввічливою людиною. Але можна бути ввічливим і зневажати когось. А буває, обставини змушують мене бути нечемною.

Зроби висновок. Я думаю, що поважати людину — означає бажати їй стати кращою. Можливо, завдяки повазі я визначаю межі спілкування для себе та інших, і це допомагає.

Я хочу навчитися ставитися до інших так, як я хочу, щоб ставилися до мене.

Подякуй слухачам за увагу. Дякую, що вислухали.

- 4** Підготуй усний виступ з тем на вибір та виступи перед своїми однолітками.

Чому читати
книжки важливо?

Чи всі діти мають
захоплення?

Як я ставлюся до
помилки?

Розвиток мовлення. Усний виступ

Усний виступ складається з трьох частин: вступ, основна частина, висновок.

Як підготуватися і виступити усно?

1

Обміркуй тему і мету. Дізнайся, хто слухачі. Визнач, скільки триватиме виступ.

2

Запиши текст виступу. Пам'ятай про його частини: вступ, основна частина, висновок.

3

Підготуй супровід із зображень.

4

Потренуйся розповідати. Продумай інтонацію, міміку, жести.

5

Виступай упевнено.

6

Згадай свій виступ. Переглянь його запис. Послухай відгуки.

7

Оціни виступ. Подумай, що зміниш наступного разу.

Писемне мовлення

Мовлення буває усне і писемне. Писемне мовлення — це читання та письмо.

- 1 Назви ситуації писемного мовлення. Поясни свій вибір.

лист другу

повідомлення в телефоні

читання книжки

слухання аудіокниги

вітальна листівка

список у журналі

- 2 Складіть у групах список того, що ви можете написати. Наприклад, листа, повідомлення в месенджері, ...

- 3 Тема і мета тексту. Будова тексту. Заголовки абзаців. План. Переказ за планом

ЯК МИ ПИШЕМО ЛИСТИ?

Що використовували люди для письма?

Здавна люди писали повідомлення різними інструментами на різних поверхнях. Стилусом на глиняних дощечках, пензлем на папірусі, гусячим пером на папері. Тепер ти пишеш листи кульковою ручкою на папері чи набираєш на клавіатурі ноутбука.

У чому різниця між паперовим і електронним листами?

Ручкою ти можеш написати паперовий лист, а на клавіатурі ноутбука набрати електронний. Листи можеш надіслати звичайною поштою чи електронною. Для листування дізнайся адресу: домашню для паперового листа чи електронну для електронного.

Що таке електронна адреса?

Електронна адреса складається з імені, яке ти вибираєш, знака @ та назви «електронної поштової скриньки».

Офіційно в усіх країнах знак @ прийнято називати «комерційне ет». А народні назви знака @ відрізняються.

Розглянь малюнки і поясни, чому так називають знак @.

Завдання на вибір.

1. Напиши паперовий лист.

2. Напиши електронний лист.

Розвиток мовлення. Діалог

- 1** Прочитай. Поясни різницю між чернеткою і чистовиком. Розкажи, чому важливо користуватися і чернеткою, і чистовиком.

Чернётка — чорновий текст. Текст, який ти пишеш спочатку. Потім вносиш зміни: змінюєш речення, закреслюєш зайві слова, дописуєш слова, які точніше передають твою думку, виправляєш помилки тощо. Коли текст готовий, ти переписуєш його на́біло, без помáрок і вíправлень. Це чистовик. Такий текст готовий для оприлюднення.

- 2** Уяви, що зустрілися Чернетка і Чистовик та посперечалися, хто з них важливіший. Склади діалог.

- 1. Намалюй Чернетку і Чистовик. Опиши, як вони виглядають. Користуйся чернеткою.
- 2. Напиши, яку «роботу» виконує Чернетка. Чим вона може вихвалитися? Користуйся чернеткою.
- 3. Напиши, яку «роботу» виконує Чистовик. Чим він буде хизуватися? Користуйся чернеткою.

4. Подумай, хто важливіший — Чернетка чи Чистовик. Запиши свої думки. Користуйся чернеткою.
5. Обговоріть і складіть діалог у парах. Користуйся чернеткою. Почніть так:
— Вітаю, Чернетко!
— Привіт, Чистовику!
6. Прочитайте діалог у парі. Відредагуйте записи.
7. Запишіть діалог у чистовик.
8. Розіграйте діалог у класі.
9. Опублікуйте чистовик, на якому записано діалог на класній дошці, на шкільному сайті тощо.
10. Обговоріть, чому Чернетка і Чистовик важливі і мають «дружити» з письменниками.

Писемне мовлення. Читання

- 1 Прочитай тексти. З якою метою їх написали? З'єднай слова і тексти.

Діано!
Запрошую тебе на книжковий ярмарок, який відбудеться 9 жовтня о 10:00 в нашій школі.
Сергій

— Ти обрав книжку для книжкового ярмарку?
— Так. «День народження привида».
— А хто автор?
— Сашко Дерманський.

Розклад виступів учасників книжкового ярмарку

10:15–10:25	Сергій, Оленка
10:30–10:45	Яся, Артем, Оля
10:50–11:00	Данило, Тарас
11:00–11:10	Софія, Аліса

запрошення

розклад

діалог у чаті

інструкція

Як підготуватися до книжкового ярмарку?

1. Виберіть і прочитайте з друзями одну й ту саму книжку.
2. Підготуйте презентацію на картонному стенді.
3. Підготуйте колективну доповідь, щоб усі учасники групи брали участь.
4. Запросіть рідних і друзів на подію.

- а) Визнач текст, який:
- пропонує інструкцію підготовки до книжкового ярмарку;
 - запрошує на подію;
 - надає інформацію про час виступу учасників й учасниць.

Я вибираю книгу. Відгук та анотація

- 1 Продовж список слів, користуючись словами з довідки.

Книга (яка?)

Книжка (яка?)

Довідка. Велика, маленька, тонка, товста, цікава, дитяча, бібліотечна, паперова, електронна, важлива.

- 2 Розкажи, які бувають книги. Які книги читаєш ти, читають твої рідні, друзі?

ЯКІ БУВАЮТЬ КНИГИ?

Аудіокниги

Паперові
книги

Електронні
книги

- а) Розглянь паперову книгу та знайди її складові: обкладинку, фільзац, ілюстрації, зміст, анотацію. Розкажи про книгу в парі.
- б) За змістом підручника знайди розділ «Слово. Будова слова».
- в) Побудуй діаграму Венна. Порівняй дві книги на вибір. Чому іноді зручно користуватися аудіокнигою чи електронною книгою?

- 3 Розкажи і покажи, як ти зазвичай вибираєш книгу. Розглянь схему вибору книги. Поясни значення виділених слів. Знайди ці частини книги у своїй книзі. Обери книгу і виконай у парі всі дії по черзі. Запиши в зошит висновок про свій вибір.

Зразок. Я вирішив/вирішила читати/не читати книгу «...» автора ..., тому що

Я вибираю книгу

Я розглядаю **обкладинку** книги та читаю ім'я автора, назву, розглядаю малюнок.

Я розглядаю **форзац**.

Я читаю **зміст**.

Я переглядаю **титульну сторінку** і читаю **анотацію**.

Я вирішую, читатиму/не читатиму книгу.

- ✓ Чи знайоме тобі прізвище письменника/письменниці?
- ✓ Про які його/її твори ти знаєш?
- ✓ Про що може бути ця книга?
- ✓ Як малюнок допомагає зрозуміти, про що ця книга?

Пишу для себе.

1. Я люблю читати ..., тому що...
2. Моя найулюбленіша книжка ..., тому що ...

Редакую.

На книжковій полиці у книгарні лежала книжна збірка чарівних казкових казок.

Говори правильно.

Кни́жна мова

Книжко́ва полиця

4 Текст. Оповідання. Тема і головна думка. Заголовок. Проблема. Характеристика персонажа. Читаємо в особах.

Персонаж — діюва особа художнього твору.

- Чи пам'ятаєш ти, як навчався/навчалася читати? Що ти відчував/відчувала при цьому? Які книги тобі подобалось читати, коли був маленьким/була маленькою?

МАТИЛЬДА (Уривок, скорочено)

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

І кумедні ж мами й татусі. Їхнє дитя часом нагадує найогідніший пухир, а для них воно — чудове-пречудове. А з деякими батьками буває ще гірше. Вони засліплені обожнюванням дитини і переконані, що їхня дитина геніальна. Утім, немає в цьому нічого поганого. Так улаштований наш світ.

Часом трапляються батьки, які мають цілком протилежну позицію. Вони не виявляють і найменшого інтересу до власних дітей. Саме такими батьками були містер і місіс Вормвуди. У них був син Майкл та дочка Матильда.

Погано, коли батьки ставляться до дітей, немов до мозолів, але набагато гірше, коли це дитина чутлива й розумна. Такою і була Матильда. Коли їй виповнилося три роки, вона сама навчилася читати, розглядаючи газети й журнали, розкидані по хаті. У чотири роки вона вже читала легко й швидко, то ж їй, звичайно, захотілося книжок. Єдина книжка в усьому цьому великорозумному домі називалася «Куховарство». Це була мамина книга. Коли дівчинка перечитала її від палітурки до палітурки і вивчила напам'ять усі рецепти, то вирішила, що хоче чогось цікавішого.

— Тату, — запитала вона, — а чи не міг би ти мені купити книжку?

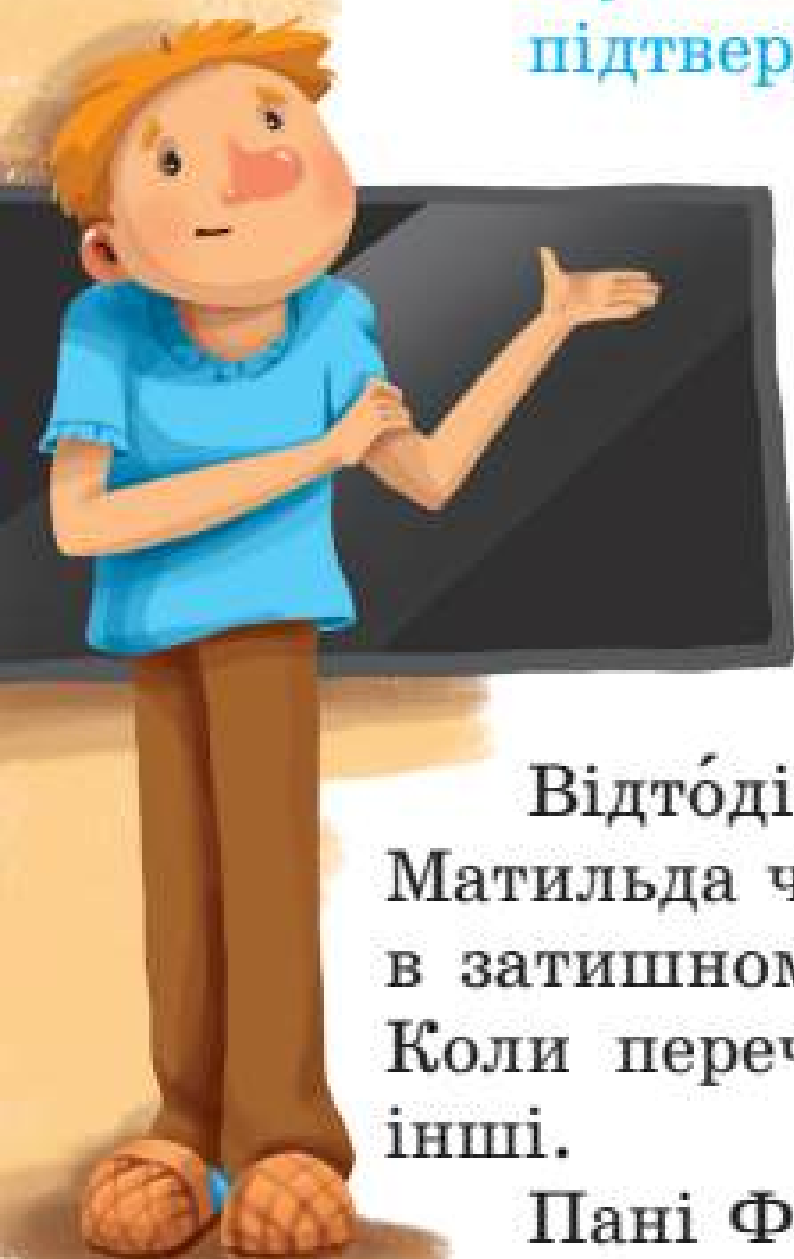
— Книжку? — перепитав він.

— Навіщо тобі якась книжка?

— Щоб читати, татку.

— А чим поганий телік? Ми маємо прекрасний телік з двадцятідюймівим екраном, а тобі заманулося книжки! Щось ти псуєшся, дівчино!

- Про що ти дізнався/дізналася? Яка проблема порушується в оповіданні? Які слова з тексту можуть підтвердити твою думку? Як ти гадаєш, що буде далі?

Майже щодня Матильда залишалася вдома сама. Її брат ішов до школи. Батько їхав на роботу, а мати вирушала грати в лото. Того дня, коли батько відмовився купити книжку, Матильда сама пішла у громадську бібліотеку, що була в їхньому селі. Вона познайомилася з бібліотекаркою пані Фелпс.

Відтоді щодня, коли мати вирушала грати в лото, Матильда чимчикувала в бібліотеку. Вона тихенько сиділа в затишному куточку, поглинаючи книжку за книжкою. Коли перечитала всі дитячі книжки, то почала шукати інші.

Пані Фелпс встала з-за стола й підійшла до дівчинки.

— Допомогти, Матильдо? — поцікавилася вона.

— Я оце думаю, що б ще такого почитати? — відповіла Матильда. — Я вже перечитала всі дитячі книжки.

Пані Фелпс подивилася на Матильду з висоти свого зросту, а Матильда глянула на неї знизу.

— Деякі, на мою думку, були геть слабенькі, — сказала Матильда, — а деякі симпатичні. Найбільше мені сподобався «Загадковий сад». Там стільки таємниць. Таємниця кімнати за зачиненими дверима й таємниця саду за високим муром.

Пані Фелпс була приголомшена.

— А скільки ж тобі років, Матильдо? — спитала вона.

— Чотири роки й три місяці, — відповіла Матильда.

— Чи знаєш ти, що бібліотечні книги можна брати додому?

— Я не знала, — здивувалася Матильда. —
І мені так можна?

— Авжеж, — підтвердила пані Фелпс. —
Як вибереш собі книжку, то принеси мені,
щоб я записала, — і вона твоя на два тижні.
Якщо забажаєш, можеш узяти не одну книжку,
а більше.

Відтоді Матильда відвідувала бібліотеку лише
раз на тиждень, щоб узяти нові книжки й повернути
старі. Її маленька кімнатка перетворилася тепер на
читальню, де вона сиділа вечорами й читала, часто
тримаючи біля себе чашку гарячого шоколаду. Книжки
переносили її в нові світи, знайомлячи з дивовижними
людьми. Вона мандрувала світом, не покидаючи своєї ма-
ленької кімнатки у звичайнісінькому англійському селі.

За Роальдом Далом

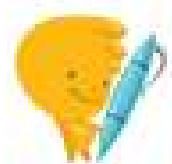

- ♥ • Що ти відчуваєш після читання оповідання? Чому?
- Попрацюй у парі. Постав запитання за змістом тексту другу/подрузі. Знайди відповіді в тексті на запитання друга/подруги.

Хто? ...> Що? ...> Де? ...> Коли? ...> Який? ...> Як?

- Яка проблема порушується в оповіданні? Як її вирі-
шила Матильда? А як ще можна було б вирішити цю
проблему?
- Розкажи про персонажа за схемою.

Як виглядає? ...> Що робить? ...> Що і як говорить?

Пишу для себе. Напиши свою думку з вибраної теми.

1. Чи люблю я читати?
2. Хто мені допомагає вибрати книгу для читання?
3. Про що я хочу читати сьогодні ввечері?

Роди літератури

Ти читаєш оповідання і вірші. У театрі дивишся вистави. Тобто знайомишся з різними літературними творами. Усі літературні твори умовно можна поділити на три роді: **е́пос**, **лі́рика**, **дра́ма**.

- 1 Розглянь схему. Розкажи про роди літератури. Наведи приклади літературних творів до кожного роду.

РОДИ ЛІТЕРАТУРИ

- а Спиши речення. Про які літературні твори в них ідеться? До якого роду літератури вони належать?

Я вивчу вірш про осінь напам'ять. Мені подобається читати казки про тварин. У театрі поставили нову п'єсу.

- 2 Спиши слова. Поясни їхні значення. Визнач спільну частину слів.

Бібліотека, бібліотечний, бібліотекар, бібліотекарка.

- а Розкажи про свій досвід відвідування бібліотеки.

3

Текст. Тема і мета створення. Заголовок. Ключові слова. Шукаємо інформацію в інтернеті та інших джерелах.

ТАКІ РІЗНІ БІБЛІОТЕКИ

У Сінгапурі є *Зелена бібліотека*. Це будинок на дереві. Книжкові полиці виготовлені з перероблених пляшок. Книжки також «зелені», тому що в них розповідається про збереження довкілля.

По бібліотеці міста Осло літає справжній **безпілótник**. Він **сканує** книги і швидко їх знаходить. Полиці з книжками підписують незвично: «Книжки короткі, але хороші», «Про роботів» тощо.

У Монтерреї (Мéксика) зала бібліотеки нагадує гори та долини, як і місцевість, де знаходиться бібліотека. Книжкові полиці — частина гір. Ви можете читати книжки, а в перерві бігати горами.

У Колумбії є **мобільна бібліотека**. Вона переїжджає з одного селища в інше на віслучку. Діти, які живуть у віддалених селах, можуть почитати ті самі книги, що і мешканці великих міст.

- а) Порівняй бібліотеки. Чим вони схожі? Чим відрізняються?
- б) Запиши до тексту три запитання. Обговори відповіді на них у парі.
- в) Запиши речення, у якому є інформація, яку ти не знав/не знала до цього.

Редагую. У бібліотеці бібліотекар розповів про бібліотечні книги.

- Г Скільки в тексті абзаців? Прочитайте текст по абзацах у парах. Після читання кожного абзацу знайдіть заголовки до нього.

Зелена
бібліотека

Мобільна
бібліотека

Бібліотека
в Мексиці

Бібліотека
міста Осло

Розмістіть назви абзаців в потрібній послідовності.
Перекажіть текст, використовуючи назви абзаців.

Відгук про книгу

- 1 Прочитай, про що думають діти. Чому вони пишуть відгуки про прочитані книги?

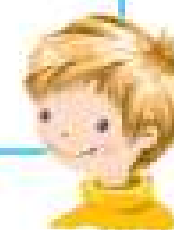

У відгуку
я висловлюю
власну думку
про книгу.

Я оцінюю книгу
та описую свої
почуття від неї.

Я можу порадити
своїм друзям
її читати або
не читати.

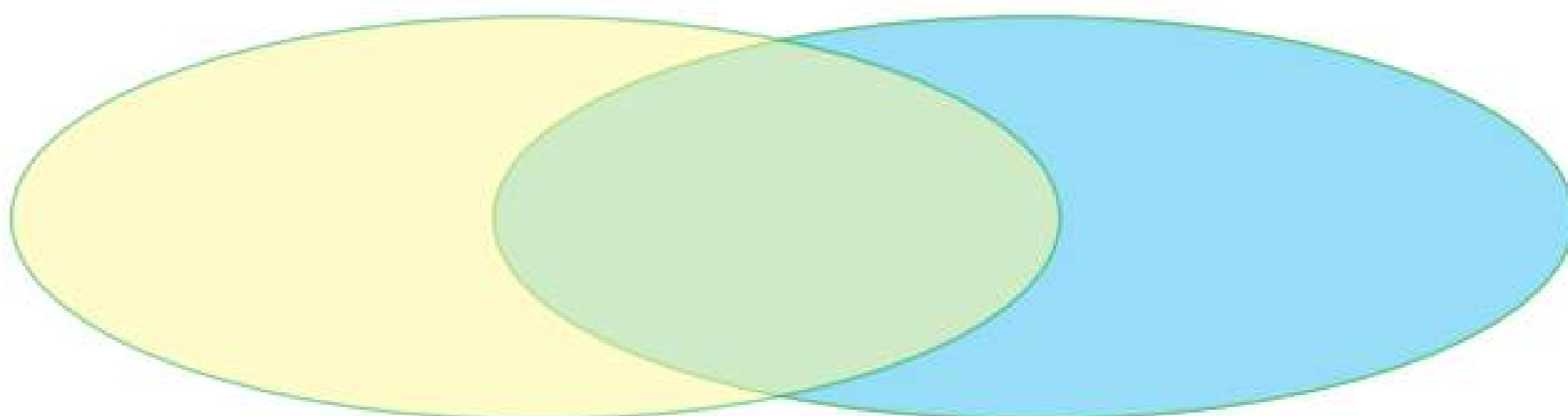

2 Напиши відгук про прочитану книгу за схемою.

Відгук

а Побудуй діаграму Венна. Порівняй анотацію і відгук про книгу.

Що я знаю / умію?

- 1 Прочитай. Дай відповіді на запитання.

Кожний народ має свою мову. Українська мова — мова українського народу.

Українська мова мелодійна. Коли ти говориш нею, наче чуєш звуки музики. Українська мова лагідна, бо в ній є багато ласкавих слів: серденько, сонечко, голубонька. Українська мова поетична. Скільки чудових віршів написано нею!

Люблю українську мову. Поважаю тих, хто її вчить.

- 2 Про що цей текст? Вибери одну відповідь.

A Про Україну

B Про український народ

B Про українську мову

- 3 З якою метою написано текст? Вибери одну відповідь.

A Дати факти про українську мову

B Описати, якою є українська мова

B Прорекламувати українську мову

- 4 Запиши два приклади, якою є українська мова на думку автора тексту. Чому він так вважає?

Зразок. Українська мова солов'їна, тому що пісня солов'я мелодійна, як українська мова.

- 5 Випиши речення, у якому висловлюється ставлення автора до української мови.

- 6 Запиши слово, яким автор висловлює своє ставлення до тих, хто вивчає українську мову.

- 7 Напиши, як би ти описав / описала українську мову і чому саме так.

Випиши п'ять слів — назв предметів, чотири слова — назви ознак, три слова — назви дій.

8 Знайди в кожному рядку «зайве» слово. Запиши його.

1. Мова, мовлення, вимóва, читаю.
2. Публіцистичний, діловий, розмовний, гарний.
3. Епос, лірика, драма, заголовок.
4. Бібліотека, бібліотекар, читач, бібліотекарка.
5. Обкладинка, форзац, зміст, сторінка, буква.

9 Запиши ввічливі слова у таблицю.

Слова вітання	Слова прощання	Слова вдячності

10 З'єднай слово і його значення.

Абзац

Одне чи кілька слів, які називають того, до кого ти звертаєшся.

Звертання

Відступ першого речення частини тексту

Відгук

Думки про прочитану книгу

11 Завдання на вибір.

1. Склади список із п'яти нових слів, які ти вивчив / вивчила.

2. Склади список із трьох порад, як потрібно спілкуватися культурно.

Звуки і букви

Звуки мови ти чуєш і вимовляєш. Звуки мови позначаються буквами. Букви ти бачиш і пишеш.

- 1** Вірш. Ритм і рима. Тема і головна думка. Запитання до автора.

ВСЕ, ЩО ЗВЕЧОРА НАСНИЛОСЯ

Все, що звечора наснилося,
Як воно в мені вмістилося?
Олімпійський стадіон,
І верблюд, і білий слон,
Корабель космічний,
Пломбір полуничний,
На ставку тонкий льодок,
Навіть школа й дитсадок?
Як воно в мені вмістилося,
Все, що аж до ранку снилося?
Може, я з недавніх пір —
Чарівник або факір?

Григорій Фалькович

Факір —
фокусник,
чарівник.

- Чому?**
- Чому хлопчик вирішив, що він факір?
 - Чому хлопчикові наснилися настільки різні предмети?
 - Чому спати корисно для навчання?

Редагую.

На їздитися на верблюді, забілим заховатися заслоном, підлетів підкораблем, наполуничнилися морозивом.

Пишу для себе. Випиши з вірша все, що наснилося хлопчику. Придумай незвичайну історію, в якій би були всі ці речі.

- 2 Розкажи про звуки і букви, користуючись схемою. Пограй у гру. Називай число. Хай твій друг/подруга визначить, що воно означає на цій схемі.

- 3 Розкажи про особливості звуків і букв за таблицею.

Букви	щ	дж	дз	ї	я	ю	є	ь
Звуки	[шч]	[дж]	[дз], [дз']	[йі]	[а], [йа]	[у], [йу]	[е], [йе]	—

- 4 Запиши слова у три стовпчики за зразком.

Щавель, джміль, дзьоб, їдальня, ягідка, радіє, людина, борщ, юшка, медаль, бджола.

Однакова кількість звуків і букв	Звуків більше, ніж букв	Букв більше, ніж звуків
<u>щ</u> <u>а</u> <u>в</u> <u>е</u> <u>л</u> <u>ь</u>	<u>я</u> <u>г</u> <u>і</u> <u>д</u> <u>к</u> <u>а</u>	<u>д</u> <u>з</u> <u>ь</u> <u>о</u> <u>б</u>

- а Запиши слова за абеткою. Чи можна назвати всі слова одним словом? Чому?

Наголос. Наголошені і ненаголошені склади

Один зі складів у слові ти вимовляєш з більшою силою голосу або підвищуючи тон. Це **наголошений** склад. Решта складів — **ненаголошені**.

В українській мові наголос вільний. Наголошеним може бути будь-який склад: перший, другий, третій тощо.

1 Вірш. Ритм і рима. Тема і головна думка

ВЕЧІРНІЙ ЧАЙ

На буфеті у пакеті проживає чай.
Він до півнів аж до третіх булька, як ручай.
І лепече, і лопоче, заваритись дуже хоче,
і пахтить, як мед. А як півень відспіває,
чай ображено зітхає і верта в пакет.
...А на ранок він лукаво на усіх бурчав:
— Пийте каву, пийте каву, я вечірній чай!

Іван Андрусяк

2 Прочитай. Який склад у слові може бути наголошеним?

Запиши по два слова в кожний стовпчик.

спіна	легкий	розмова	береза	ліпень
горошина	новий	вимова	перепис	серпень
горобина	вузький	вимога	середина	олень

1-й склад наголошений	2-й склад наголошений	3-й склад наголошений
олень	новий	запитання

Говори правильно.

В українській мові є слова з подвійним наголосом. Ти можеш говорити **по́милка** і **по-мíлка**. Перевіряй вимову слів за орфоепічним словником.

Орфо-
епічний
словник

АБВ

Наголос допомагає розрізняти значення слів.

обід		обруч		сім'я	
обід		обру́ч		сім'я́	

3 Спиши. Познач наголос у виділених словах.

1. Дід Овсій лагодив обід дерев'яного колеса з воза.
2. Запрошуємо на обід! 3. Обруч бабусі на лаві примости-
лася онука. 4. У сестрички є рожевий обруч. 5. У горщик
посадили сім'я квасолі. 6. Наша сім'я дружна.

Наголошені і ненаголошені голосні

Голосні звуки бувають наголошеними й ненаголо-
шеним

1 Вірш. Ритм. Рима. Проблема. Авторське бачення.

ГРИП

Ми хворієм, як належить:
В горлі — біль, у носі — нежить,
В грудях — бухкання і хрип.
Ми хворіємо на грип.
Кашель, піт, важкі повіки.
Все набридло: мед і ліки,
Молоко, лимони, чай —
Вірні друзі, виручай!..
В мене двоє вірних друзів —
Друг Джульбарс і друг Мурко,
Тож і п'ють вони по черзі
Тепле з медом молоко.
А хотів пігулку дати,
То відмовились ковтати.

Григорій Фалькович

2 Утвори пари схожих слів. Що в них спільне?

вишневий

гречана

гречка

бджола

пасіка

бджолою

широкий

вишня

пасіку

ширина

- а) Як називають спільну частину споріднених слів? Познач корінь. Чи всі слова є спорідненими? Які слова не є спорідненими? Яка частина слів змінюється у цих словах?
- б) Підкресли споріднені слова. Обведи слова, які не є спорідненими.

	Як правильно записати слово м..довий? З буквою е чи и ?	Деякі голосні у словах можуть вимовлятися нечітко, тому що вони ненаголошені . Тому складно зрозуміти, яку букву потрібно писати.	
	Що мені робити?	Зроби Ненаголошений звук наголошеним .	
	Як?	Дуже просто. Зміни це слово чи згадай споріднене слово.	
	Слово-родич — мед. У слові мед пишеться е ! Отже, і у слові медовий теж пишеться е .		

Як дізнатися, яку букву писати в словах — **е** чи **и**

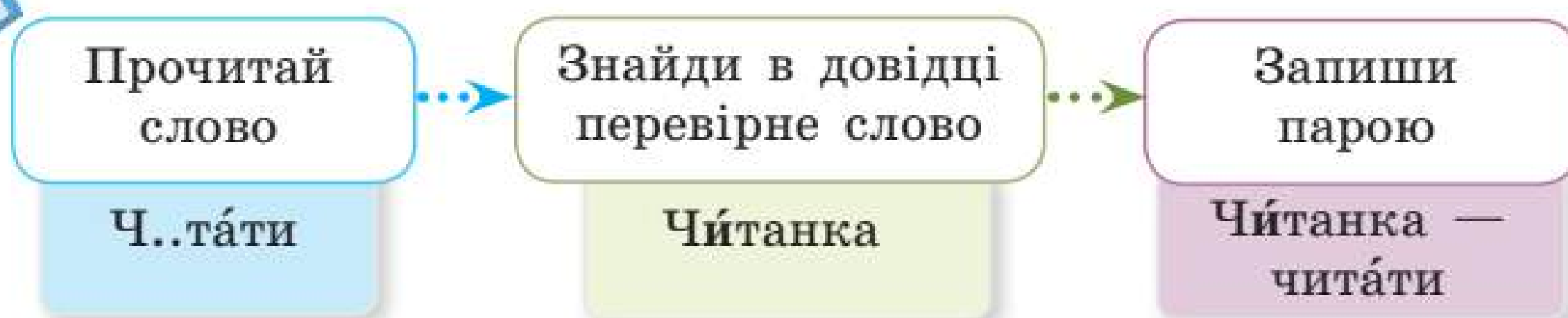

Щоб дізнатися, яку букву — **е** чи **и** — писати в ненаголошеному складі, треба змінити або дібрати споріднене слово так, щоб ненаголошений звук став наголошеним .

- 3 Запиши слова парами. Чому перше слово допомагає зрозуміти, яку букву — *е* чи *и* — потрібно писати?

Вішня — в..шнєвий, тєплий — т..плó,
клен — кл..нóвий, грéчка — гр..чáний, мед — м..дóвий,
взімку — з..мóвий.

- 4 Добери слова для перевірки. Запиши за зразком: *запíс-ка* — *писáти*. Постав наголос.

... — ч..тати, ... — зв..чайний, ... — ж..ве, ... — ш..по-тіти, ... — п..ро, ... — в..сна.

Довідка. Чíтанка, пєра, жіти, шєпіт, вєсни, звíчка.

Наголошені і ненаголошені голосні

Ненаголошені голосні *е, и* перевіряються наголосом.

- 1 Прочитай. Запиши слова за зразком: спочатку з наголошеними *е/и*, а потім — із ненаголошеними.

Шукаю перевірне слово:

Глибóкий, глибинá, то вглиб,
Ширóкий, шириná, то вшир,
Зимá, зимóвий — взімку,
Пекáрня — пєкар,

дим — димáр,

Плечé — на плéчі,

Вербá — вєрби.

А кит — китí, а сич — сичí,

А стриж — стрижí,

А чиж — чижí.

І є крилó і кріла,

Веслó і вєсла,

Цєгла — цеглянíй,

Селó і сєла,

зємлі — землянíй,

І óзеро й озєрце синє.

І лист — листóк осінній.

Зразок. Вглиб — глибóкий, глибинá.

2 Запиши слова, уставляючи букви **е** чи **и**.

Гл..бока криниця, ш..рокий коридор, в..сокий диван,
с...ніє оз..ро, ц..гляний паркан, сині к..ти, далеке с...ло,
з..мляна гора, гороб'яче кр..ло, з..мовий одяг.

а) Склади два речення зі сполученнями слів на вибір.

Довідка. Вглиб, широко, увись, синь, озера, цегла,
кит, села, землі, крила, зими.

3 Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Мета створення

ВАРИЛА ВАРОЧКА УЗВАР

Варила Варочка узвар,
узвар пахтів, немов димар,
не видно стало Варку —
а видно тільки хмарку.
Окропу Варка долила,
і трохи хмарка піросла,
і вже аж парко Варці,
немов у мультиварці.
Коли сипнула Варка груш —
окріп скрутився, наче вуж,
а потім чхнув,
а потім зблід,
а потім вигнувся, як кіт,
а потім насварився,
а потім доварився.

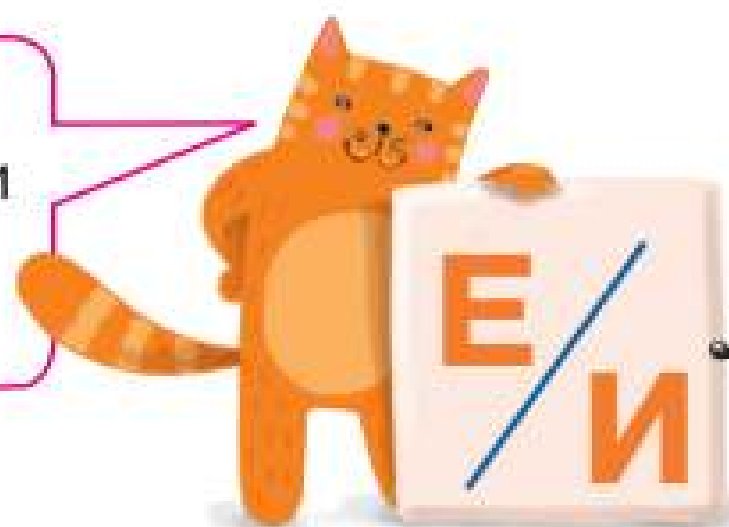
Олеся Мамчич

Наголошені і ненаголошені голосні

1 Яку букву — **е** чи **и** — потрібно писати в словах к..шеня і м..даль? Добери перевірні слова. Чому тобі не вдалося це зробити?

Я не можу дібрати слово, щоб перевірити ненаголошені **е/и**. Що робити?

Пошукай слово в орфографічному словнику.

Правопис деяких слів із ненаголошеними **е/и** ти не зможеш перевірити наголосом. Перевіряй їх правопис за орфографічним словником.

- 2 Прочитай слова і запиши у два стовпчики. Обведи букву, що позначає ненаголошений голосний **е** чи **и**.

Ненаголошений е	Ненаголошений и
Ап е льсин,	Абр и кос,

Апеті́т, пше́нця, ведмі́дь, меда́ль, триво́га, верблю́д, секúнда, календа́р, пенáл, кермо́, неді́ля, метéлик, кипі́ти, кишéня, крини́ця, пирі́г, коридóр, дивáн, кі́лим, мину́лий.

- а Склади речення з трьома словами на вибір.

- 3 Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Мета створення

ПО СМЕТАНУ

Якось миші вранці-рано
Йшли походом по сметану,
У шеренги шикувались
Та довкола прислухались,
Чи ніде не шарудить,
Не нявчить і не мурчить?
Бо була сметана та
Прямо в мисці у кота.

Ганна Чубач

4 Запиши слова, уставляючи букви **е** чи **и**.

М..да́ль, п..рі́г, кор..до́р, с..ку́нда, н..ді́ля, д..ва́н,
к..рмо́, к..ше́ня, м..та́л.

5 Запиши пари слів за зразком.

Метал — (який?) металéвий, абрикóс — (який?) ...,
кише́ня — (який?) ..., дирéктор — (який?) ..., тривóга —
(який?) ..., апельси́н — (який?)

Довідка. Директорський, кишенько́вий, абрикосовий,
апельсиновий тривожний.

6 Прочитай словосполучення. Що тебе здивувало? Чому?
Спиши, замінивши слова — назви ознак словами з довід-
ки. Придумай нові несподівані сполучення слів. Склади
їх список у парі.

Зразок. Веселий апельсин — помаранчевий апельсин.

Веселий апельсин, медова кишеня, червоний театр,
зелений верблюд.

Довідка. Помаранчевий, ляльковий, голодний, глибо-
ка, широка.

Редагую

У широкому пеналі лежали лимони, апельсини й абри-
коси. У кишені кипів кисіль. Ведмідь вів дисциплінований
пиріг.

7 Розіграй діалог. Обговори в групі, що значить бути дис-
циплінованим.

- Я дисципліно́ваний.
- І я дисципліно́вана.
- А що ти робиш, щоб бути дисци-
плінованою?
- Нічого. Сиджу і нічого не роблю.

Правильно пишу. Орфограма

Орфограма — написання слова, частини слова, яке відповідає певному правилу. Ти можеш перевірити правопис слова за орфографічним словником. Орфографічна помилка — це неправильне написання слова.

Приклади орфограм

Ненаголошені **е, и**
в коренях слів

Веселий

Апостроф

М'ята,
м'який

Буквосполучення
йо

Йогурт,
знайомий

- 1** Запиши слова з орфограмами в таблицю. Поясни їх правопис.

Ненаголошені е, и в коренях слів	Апостроф	Буквосполучення ьо, йо
Глибокий,	П'є,	Майор,

Район, медовий, гайок, реп'ях, верба, м'який, свято, директор, сльози, м'ята, пеньок, хом'як, знайома, кишеня, кольоровий, йорж, йогурт, полум'я.

- 2** Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Мета створення.

ЯКБИ

Якби пшоно, якби сіль,
То зварила б я кисіль.
Якби снігу та дощу,
То зварила б я борщу.
Якби трохи простокваші,
То зварила б горщик каші.

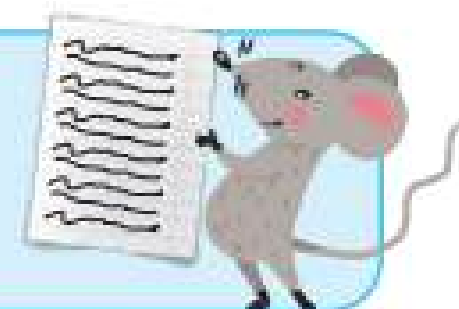
Якби яблука та сушки,
Наварила б з перцем юшки.
Якби гречка та овес,
Наварила б я чудес.
От би вийшла смакота...
Це вам справа непроста.

Микола Сингаївський

Розвиток мовлення. Вибірковий переказ

Ти читаєш або слухаєш різні тексти. Іноді тобі хочеться переказати їх комусь усно чи письмово. Це переказ.

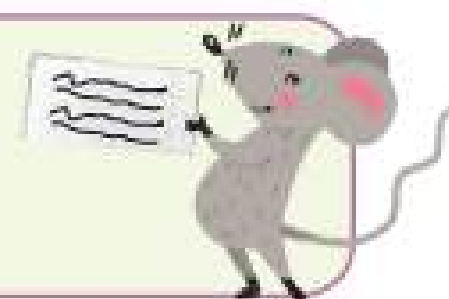
Ти можеш переказувати текст якомога точніше, докладніше. Це **докладний переказ**.

Ти можеш розповісти тільки про основні події, уникаючи деталей. Нале стиснути текст під час розповіді, як складається в кілька разів великий аркуш паперу. Це **стислий переказ**.

Ти можеш вибрати для переказу тільки уривок тексту. Це **вибірковий переказ**.

1 Авторська казка. Тема і головна думка. Заголовок. Проблема. Послідовність подій. Характеристика персонажів.

- **Читайте текст і подумки малюйте картину в деталях, що ви бачите, які запахи відчуваєте, які звуки чуєте.**

У дуплі високого крислатого бука вирувала метушня.
— Ти кігті почистила? Як ми в гості до дідуся й бабусі з такими кігтями поїдемо?! — роздавала вказівки мама-Білка, пакуючи валізи.

— Зараз, матусю, — мовила Марта.

— Ромчику, де твоя зубна щітка?

— Я в садоцьку її забув... — відповів малюк. — О, тато пліслибав з боботи!

— Поква́птеся, незабаром потяг! — нагадала мама.

Коли валізи було спаковано, лишилася дрібничка — донести їх до потяга. Тато взяв усе найважче, а мама — усе найцінніше: квитки, бутерброди і малого Ромчика в зуби.

— Шкода, що мене вже так ніхто не візьме... — зітхнула Марта.

— Доню, спробуй сама, — сказав тато. — Тут не так уже й високо...

— Невісоко було в нашому попередньому дуплі! — сердито відповіла білочка.

• Про що ти дізнався/дізналася? Чи наважиться білчечка стрибнути з гнізда самостійно? Яка проблема порушується в казці? Що буде далі?

Марта сиділа на порозі дупла і відчувала, як пámорочиться їй у голові, а серденько гúпає аж у кінчику хвоста. Відколи вони сюди переселилися, вона ще ні разу сама з дупла не вистрибувала... Спочатку тато і мама носили її в зубах, потім — тримали за лапку. А тепер і зуби, і лапи зайняті...

— Доню, у тебе ж хвіст-парашут! — умовляв тато. — Нам, білкам, падати зовсім не страшно. Ми ж не коні!

— А мені страшно... — сказала Марта, огортаючи себе пухнастим хвостом, ніби шáликом. Від тепла їй ставало легше і тремтіння зникало. Та й серце поверталось на місце — туди, де і має бути.

— Гаразд, — сказав тато. — Я зараз спущу валізи на землю і повернуся по тебе.

Стрибати разом із татом майже не страшно: можна розпустити свого хвоста-парашута і на хвилюк заплющити очі.

«Як добре, коли рідні поряд! — думала Марта. — Страшно уявити, що було б, якби ми не втекли від тієї жахливої пожежі...»

• Про що ти дізнався/дізналася? Чому білчечка згадало про пожежу? Яка проблема порушується в казці? Що буде далі?

Думки стрибали в голові білочки, а в серці був дивний настрій: вона тішилася, що побачить рідний Горіцьк, і сумувала, бо їхнє дупло вигоріло дотла. Воно було, а тепер майже немає... Уціліли лиш кілька дерев, що росли біля річки. Напевно, набралися вологи від води і вогонь їх не зачепив. Власне, в одному з таких дерев і мешкали дідусь та бабуся. Мама-білочка хотіла забрати їх у Горішкові Плавні, та старенькі не погодилися: мовляв, у рідному дуплі і стіни гріють...

— Обережно, двері зачиняються! — сказав провідник пан Борсук, і потяг потихеньку рушив.

За Катериною Єгорушкіною

а Підготуйся до усного вибіркового переказу в парах.

Вибір. Вибери із другом/подругою уривок тексту, який хочете переказати (2–3 абзаци).

Читання. Перечитай цей уривок. Поясни незрозумілі слова.

Тема, головна думка. Про що ви прочитали? Поставте одне одному запитання за змістом.

Послідовність. Поділіть уривок на частини. Запиши ключові слова до кожної частини. Запиши ті слова, які б ви хотіли використати під час переказу.

Переказ 1. Перекажи уривок другу/подрузі, спираючись на записи.

Переказ 2. Перекажи уривок, не спираючись на записи.

Оцінювання. Оціни свій переказ за показниками: відповідність тексту, послідовність, повнота, чіткість мовлення, зрозумілість для інших.

б Підготуйся до письмового вибіркового переказу.

Вибери і прочитай
уривок

Запиши
ключові слова

Перекажи
усно. Запиши

Відредагуй
записане

Чергування голосних у коренях слів

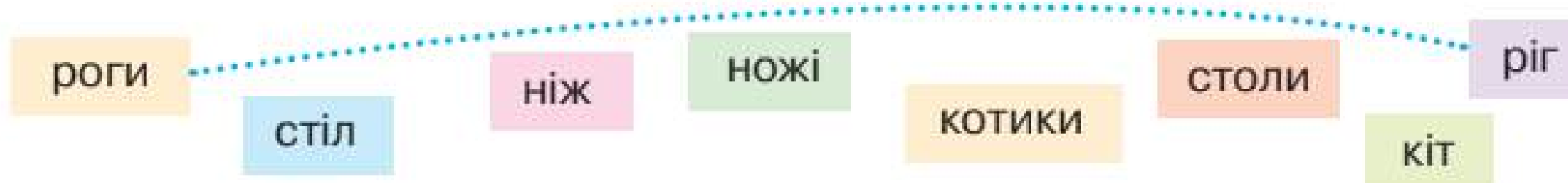

- 1 Визнач, приклади якого чергування голосних є в кожному стовпчику: [i] — [o] чи [i] — [e]. Спиши.

ніж — ножі кінь — коня́ піч — пéчі віз — возі́ти
рік — ро́кі кіт — ко́та річ — ре́чі сіль — солі́ти
віл — во́лі стіл — сто́лу осінь — о́сені біль — боли́ти

- 2 Запиши слова парами. Підкресли букви, що позначають голосні звуки, які чергуються.

Зразок. Ко́тики — кіт.

- 3 Добери до поданих слів споріднені так, щоб відбулося чергування [o] — [i]. Обведи букви, що позначають голосні звуки, які чергуються.

Зоря — ..., нора — ..., бджола — ..., школа —

Довідка. Зоряний, зірка, норі, нірка, бджілка, шкільний, школяр, бджоляр.

- 4 Запиши слова парами. Склади речення з однією парою слів на вибір.

Однина	Множина
Слово, школа, село, джміль, перо.	Слів, пір'я, джмелі, шкіл, сіл.

- 5** Факти і думки. Спиши перші п'ять речень, розкриваючи дужки.

Здавна в Україні ж(е,и)ли чумаки. Вони возили сіль на в(е,и)ликих возах. У кожний віз були запряжені воли. Віл рухався не так швидко, як кінь. Але він був сильний і витр(е,и)валий. Тому коней у чумацькі походи не брали. Говорять, що дороги, по яких ходили чумаки, нерідко були «солоними». Тобто припорошеними сіллю. Саме тому і галактику, у якій ми живемо, називають Чумацький Шлях. На зоряному небі ти можеш побачити довгу витягнуту смугу із зірками. Це найгарніша з галактик у Всесвіті.

- а** Утвори пари з виділених слів. Підкресли голосні, що чергуються.

Приголосні тверді, м'які, пом'якшені. Позначення твердості і м'якості на письмі

- 1** Розкажи в парі про тверді, м'які та пом'якшені приголосні звуки. Користуйся таблицею та малюнками, розміщеними на форзаці.

На письмі м'якість або пом'якшення попереднього приголосного позначається буквами **і, я, ю, є** та м'яким знаком **ь**.

- 2** Факти і думки.

У річках і озерах України живуть різні риби: окунь, лящ, щука, лин, ящірка, змія, сом, червонопірка.

Чому риби мають такі назви? Подейкують, що свою назву лин отримав за вміння «линяти». Лин, після того

як його дістануть з води, під дією повітря вкривається чорними плямами, тому що висихає слиз на його лусці.

Окунь — хижа риба, бо полює на риб. В окуня великі очі. Тому і кажуть, що слово **окунь** походить від слова **око**. А чому так назвали червонопірку?

- а) Як можна продовжити текст?
- б) Знайди в тексті інформацію, з якою ти не погоджуєшся. Поясни чому. Як її перевірити? Для перевірки використай різні джерела.

Редагую. Відредагуй та спиши перше речення. Чому в цьому тексті не варто вживати слово **подейкують**?

- в) Випиши 10 слів, у яких є букви **я, ю, є, і, ь**. Визнач, чи позначають вони м'якість/пом'якшення попереднього приголосного. Запиши звукову схему слів.

3

Розкажи, як позначається звук [й].

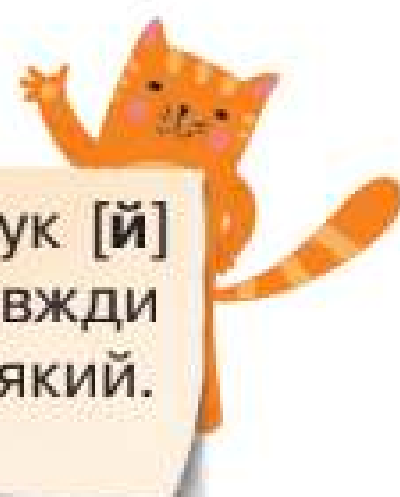

Буквою **й**

Буквою **ї**
[йі]

Буквами **я, ю, є**
[йа], [йу], [йе]

Звук [й]
завжди
м'який.

4

Спиши. Підкресли слова, у яких є звук [й]. Поділи їх для переносу. Запиши звукові схеми виділених слів.

В Україні йорж звичайний зустрічається по всій території. Його спина сіро-зелена, з чорними плямами та крапками, боки жовтуваті, черевце світло-сіре. Спинний та хвостовий плавці з чорними цятками. Йорж світліший у річках та озерах з м'яким піщаним дном і темніший у водоймах з намулистим дном. Йорж їсть личинок, рачків, черв'яків, п'явок. Йоржі живуть зграями.

Дзвінки та глухі приголосні. Чергування приголосних

Вимовляй дзвінки приголосні звуки в середині слова
ду**Д**ка та в кінці слова ду**Б** дзвінко!

- 1** Прочитай правильно. Знайди «зайве» слово в кожному стовпчику.

возик — ві з	садок — сад д	яг і дка	каз з ка
ножик — ні ж	медок — мед д	знах і дка	валі з ка
гарбузик — гарбу з	грибок — гри б	вуд д ка	бері з ка

- 2** Прочитай слова. Чим відрізняються їх вимова і написання? Правопис яких слів можна перевірити? Чому?

Перевіряй	Читай	Пиши
кіготь	[к'іхт'і]	кігті
ніготь	[н'іхт'і]	нігті
легенький	[লেখক]	легко
просити	[প্রস'বা]	просьба
молотити	[মলদ'বা]	молотьба
боротися	[বরদ'বা]	боротьба

- а** Спиши слова парами за зразком. Склади речення.
Зразок. Кіготь — кігті. У лева гострі кігті.

- 3** Пограй у гру «Вухо — рука — нога». Доторкнись до частин тіла і вимов слова з таблички. Запам'ятай, як змінюються (чергуються) ці приголосні звуки в словах.

Вухо — вушко — у вусі
[х] — [ш] — [с']

Рука — ручка — на руці
[к] — [ч] — [ц']

Нога — ніжка — на нозі
[г] — [ж] — [з']

4

Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Мета створення

ІВАНКА, ВАРКА І ФЕДЬКО, А ТАКОЖ МОЛОКО

Іванка, Варка і Федько беркиць об молоко!
Тепер усе у молоці — і парти, і штанці.
У білій хлюпались ріці, та думка всіх — гірка,
бо тяжко жити в молоці, але без молока.

Пішли дівчатка і Федько по нове молоко.
Але корівки, як на зло, удома не було.
Тоді ходімо на базар! — але утік базар,
а замість нього походжав ікластий динозавр.

Сказали діти: та невже закон на світ гряде —
якщо чогось немає вже, його нема ніде?
Біда дарма дітей дійма, бо вірять у своє:
якщо ніде чогось нема, то десь воно, та є!

Колись дівчатка і Федько обійдуть кожен двір
і знайдуть — як не молоко, тоді бодай кефір.

Олеся Мамчич

5

Прочитай слова. Назви звуки, які чергуються. Доповни таблицю прикладами.

[к] — [ч] — [ц']	[г] — [ж] — [з']	[х] — [ш] — [с']
Око — очі — в оці	Берег — бережок — на березі	Пух — пушок — у пусі
Ріка — річка — у ріці	Пиріг — пиріжок — у пирозі	Муха — мушка — на мусі
Молоко — молоч- ний — на молоці	Друг — дружок — друзі	Горох — горошина — на горосі

Довідка. Крига — крижаний — на кризі, мураха — мурашка — на мурасі, дорога — доріженька — на дорозі, капелюх — капелюшок — на капелюсі, поріг — поріжок — на порозі, рука — ручка — у руці, птах — пташина — на птасі.

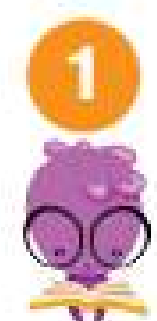

6 Спиши, розкриваючи дужки. Зміни слова так, щоб відбулося чергування. Користуйся таблицею, поданою в завданні 4.

Зразок. У татовому оці.

Мамині (око), бабусині (пиріг), дідусь на (берег), мураха на (горох), млинці на (молоко), сом у (ріка), варення на (муха), мої (друг), (увага) учень.

Розвиток мовлення. Докладний переказ

1 Авторська казка. Тема і головна думка. Заголовок. Проблема. Послідовність подій. План. Характеристика персонажів.

ТРАМВАЙ І ЩИГЛИК

Частина

1 Був собі в Києві Трамвай. Не звичайний дзвінкий Трамвай, що возить людей, а той, що ремонтує трамвайні колії, перевозить важкі рейки і просмолені шпали.

Частина

2 Трамвай безперервно подорожував. А як він дзенькав, клацав, бамкав на стиках! Люди злякано тулилися до будинків. Домашні господарки миттю зачиняли вікна. Собаки ховалися у підворіття, а кицьки видряпувалися з переляку аж на вершечки дерев. Усі були страшенно незадоволені. Окрім самого Трамвая.

— Ану вас, — гуркотів Трамвай. — Мені все одно. Їздиш, куди відправлять, щось допомагаєш ремонтувати. А потім усі про мене забувають. Навіть водій їде собі геть додому. А ти стій у депо, наморений од цілоденної біганини. А ледь фари заплющиш — знову ганяй туди-сюди.

Частина

3

Одного разу Трамвай забувся в недовгій сні, як раптом прокинувся — щось його лоскотало. Це був... Це був Щиглик! Він ладнав із гілля під стелею кабіни... гніздечко! Трамвай першої миті аж розгубився з подиву.

— Ти що це надумав? У транспорті гніздо лаштуєш? Звідки ти взявся?

— А я до вас із Ботанічного саду прилетів! Чув, вам одному не дуже... Якщо не заперечуєте, давайте дружити!

— Еге ж, коли так... — сказав Трамвай. — Але знай: мені подобається їздити з гуком, стукотіти колесами по рейках. Ось таку музику я найбільше люблю, а не пташину!

— Ой-ой! Ти ж розвалиш мені гніздо! — занепокоївся Щиглик. — А я чекаю Щиглиху з яечком!

«Ну от! — подумав Трамвай. — Що я вам усім — гуртожиток?» Але він не сказав цього вголос — його новий знайомий враз так дзвінко заспівав... Він кликав Щиглиху. І вона не забарилася. Прилетіла саме тоді, коли Трамвай вирушив за своїм маршрутом.

Частина

4

Дивно — того ранку Трамвай не бамкав колесами по рейках, не вищав на поворотах. Собаки не тікали в підвороття, кицьки не дряпалися з переляку на дерева, а вікна в місті були відчинені навстіж! Бо всі слухали... Адже Щиглик і Щиглиха, тільки-но Трамвай рушив, усілися на довгу блискую трубку під стелею Трамвая, як на жердинку, й заспівали!

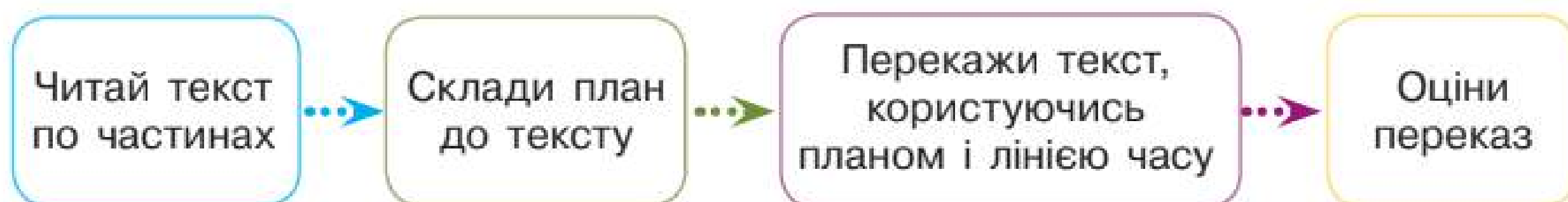
І з того самого ранку вже ніхто не впізнавав нашого Трамвая. Він ніжно проходив стики, ніколи не вищав на поворотах. Адже тепер у нього були справжні друзі: вони його ніколи не полишали.

Коли ж у гніздечку з'явилися щиглята, яких чудесних пісень стала виспівувати дружна пташина сім'я! А Трамвай легесенько вистукував їм у такт на стиках. І всі в місті ще здалеку помічали той Трамвай, усміхалися йому і називали пташиним.

Юрій Ярмиш

- а) Що ти відчуваєш після прочитання тексту? Яка проблема порушується в казці? Розкажи про персонажів. Чому Трамвай змінився? Що потрібно тобі, щоб ти міг/могла змінюватися?

- Підготуйся до докладного переказу тексту.

Як працювати з частиною тексту

- Працюй у парі!
- Прочитай частину тексту.
- Поясни незрозумілі слова.
- Обговори. Про що ти прочитав/прочитала? Яка головна думка?
- Постав запитання, якщо щось у тексті незрозуміло.
- Визнач ключові слова. Запиши.
- Запиши одним реченням чи сполученням слів, про що йшлося в цій частині тексту. Це перший пункт твого плану.
- Запиши слова, які б хотів/хотіла використати для переказу.

⑥ Докладно перекажи казку за планом і лінією часу.

Пишу для себе

Чого навчила мене ця казка?

Що я знаю / умію?

1 Прочитай. Дай відповіді на запитання.

ПРО КОРИСТЬ ЧИТАННЯ

За сьогодні сіра мишка
з'їла вже четверту книжку,
а така ж мала —
майже як була.

Докоряє миша-мама:
— Не читала ти їх, мабуть,
а без цього ти
не будеш рости.

Це, дитинко, знають всі
миші й навіть люди:
не читаєш, а їси —
користі не буде.

Іван Андрухович

- Про що цей текст? Вибери одну відповідь.

А Про мишку

Б Про бібліотеку

В Про читання
книжок

- Запиши слово з вірша, яке означає «висловлювати незадоволення».

- 2 З'єднай слова і їхні звукові схеми.

- 3 Запиши слова парами.

Зразок. Кіт — коти.

Ночі, гусені, сіл, осінь, корінь, ніч, осені, гусінь, столи, корені.

- 4 Запиши слова в таблицю.

[к] — [ч] — [ц']	[г] — [ж] — [з']	[х] — [ш] — [с']

Зразок. Книга — книжка — у книзі.

на нозі	мушка	рука
у руці	ніжка	ручка
на мусі	муха	нога

- 5 Добери перевірні слова й устав букви е чи и.

Зразок. Клен — кленовий.

Гл..бокий, т..мніє, ш..рокий, кр..ло, в..шневий, м..довий.

- 6 Спиши, розкриваючи дужки.

К(е,и)шення, м(е,и)даль, д(е,и)ректор, боро(дь,ть)ба, кор(е,и)дор, м(е,и)тал, ні(х,г)ті, кі(х,г)ті, про(зь,сь)ба.

- 7 **Завдання на вибір.**

1. Запиши п'ять назв тварин за абеткою. Поділи їх для переносу.

2. Напиши про свій досвід, як ти вчився / вчилася переказувати тексти.

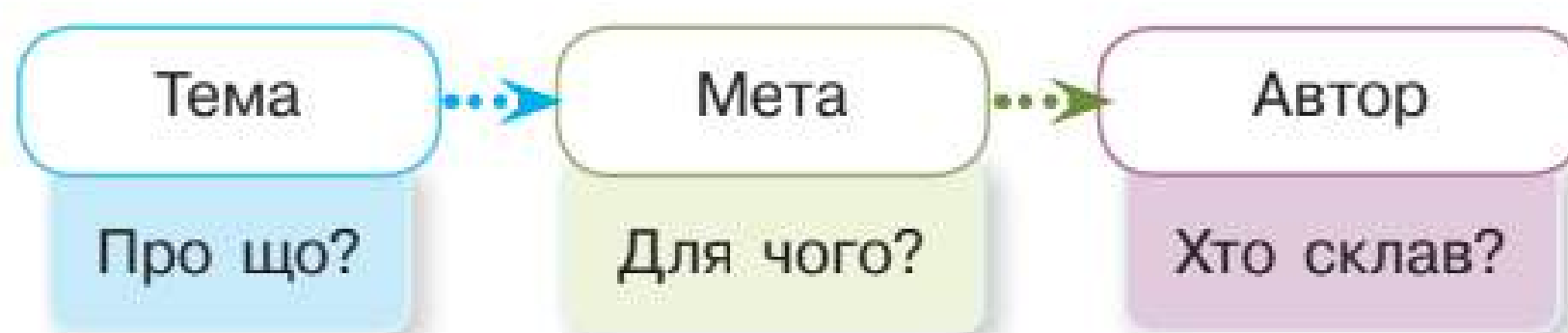
Однозначні і багатозначні слова. Усна народна творчість

У давнину люди не вміли писати, тому все запам'ятовували. А потім усно переказували одне одному історії з життя у різний спосіб: легендами, казками, піснями тощо. Людей, які переповідали, було багато, тому їхні розповіді з часом змінювалися. Кожному хотілося розповісти їх по-своєму. Так вони ставали народними. Ці твори ми називаємо творами **усної народної творчості**.

- 1** Порівняй загадку, скороговку та лічилку. Використай схему.

Загадка

Химéрний, мале́нький,
Бока́стий, товстенький.
Чимось смачним напхався,
В окропі купався,
У дірку впав — і пропав.

Скоромовка

Вередува́ли вередни́чки,
Що не звари́ли варéничків.
Не вередуйте, вередниче́ньки,
Ось поваряться варениче́ньки.

Лічилка

Феді́р, Сиді́р і Кале́ник
Збудували тут ку́реник.
У куренику сидять,
По варенику їдять.
В нас вареників немає,
Хто жму́рється починає?

а Що означає слово **вареник**?

Більшість слів щось означають, тобто мають **лексичне значення**. Слова-помічники *і, біля, на, поперед* лексичного значення не мають.

Якщо слово має одне значення, його називають **однозначним**. Якщо два чи більше — **багатозначним**.

2 Назви однозначні і багатозначні слова. Як їх розрізнити? Склади речення з кожним словом.

БОРЩ

Рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додаванням картоплі та різних приправ.

ВАРЕНИК

Невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, капустою тощо.

УЗВАР

1. Компот із сушених фруктів та ягід.
2. Сушені фрукти і ягоди.

Щоб дізнатися значення слова, розгорни тлумачний словник.

Назви традиційних національних страв, звичаїв, днів тижня та місяців, тварин і рослин, професій людей, як правило, — **однозначні слова**.

3 Доповни список однозначних слів.

Дні тижня	Понеділок, ...
Рослини	Фіалка, ...
Тварини	Єнот, ...
Професії	Лікар, ...

4 Факти і думки

Вареники — традиційна українська страва. Вареники назвали варениками, тому що їх варять.

Їх готують переважно з прісного тіста. Суто українські начинки для вареників — картопля, сир, вишні, вишкварки. Начиняють вареники ка-

пустою, цибулею, гречаною кашею, маком, а на Полтавщині — навіть вареним горохом, розтертим із калиною.

Чи помічали ви, що вареник нагадує молодий Місяць? У давнину люди вірили у багатьох богів і приносили їм різні дари. Вареники присвячували богині води і приносили до криниць із джерельною водою.

5 Поясни прислів'я та приказки. Спиши, розкриваючи дужки.

1. Вареники ті самі, та інша (кошик, макітра, каструля).
2. Вже й дрова і вода, коли б сир і мука, то би вареників (насмажила, напекла, наварила, насолела)!
3. Сметаною вареників (не підсолодиш, не зіпсуєш, не заллєш).
4. Сякі-такі вареники, а все ж кращі від (тістечок, галушок).

6 Гра «Хто більше?» Люди знають різну кількість слів. Дізнайся про свій словниковий запас. У парі називайте по черзі слова з однієї теми. Запишіть одну тематичну групу слів.

Назвй
дерева.

Липа, клен, горобина...
Назвй види транспорту.

Довідка. Звірі, птахи, комахи, квіти, кущі, міста, річки, імена, одяг, посуд, взуття, меблі, шкільне приладдя.

- 7 Запиши сполучення слів у різні стовпчики, розподіляючи їх за значенням. Яким є слово **земля** — однозначним чи багатозначним?

Земля — планета

Земля — ґрунт

Земля — країна, край, держава

Рідна земля, родюча земля, блакитна Земля, пухка земля, копати землю, супутник Землі, мерзла земля, падали на землю, топтати землю, чужа земля, далека земля.

Пишу для себе. Запиши рецепт борщу, який варять у твоїй родині. Укажи інгредієнти (продукти) і послідовність приготування.

Власне українські слова та слова з інших мов

У мові є різні слова. Ти знаєш власне українські слова. Наприклад, гопак, бандура, борщ. А є слова, які «прийшли» до нас з інших мов багато років тому і стали вже для нас звичними. Також є ті, які з'явилися зовсім недавно.

- 1 Прочитай слова, які «прийшли» до нас з інших мов. Запиши спочатку ті, які для тебе є вже звичними. Потім ті, значення яких тобі потрібно уточнити. Знайди тлумачення цих слів в інтернеті.

ДАВНЬОГРЕЦЬКА

огірок,
троянда

ПОЛЬСЬКА

гудзик,
лялька

АНГЛІЙСЬКА

джем, сайт, акаунт, блог, ме-
седж, фейк, емодзі

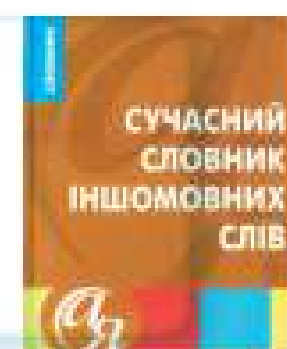
Слова в мові постійно змінюються. З часом люди припиняють вживати деякі слова, натомість з'являються нові. Є слова, які «живуть» в мові довго. Наприклад, **радість, любов, добро.**

- 2 Це колекція речей, які вміють говорити. Що вони можуть розповісти про себе? Назви кожен річ словом. Придумай розповідь про речі від їхнього імені. Почни так: «Я — мінісігвей. Я потрібний для того, щоб...».

- а Які речі вже вийшли з ужитку, і ми не користуємося цими словами в повсякденному житті?
- б Якими предметами ми користуємося, але називаємо їх по-іншому? Чому?
- в Як виникають нові слова? Чи можна сказати, що в мові стає дедалі більше слів? Чому?

Про слова, які «прийшли» до нас з інших мов, ти можеш дізнатися зі словника іншомовних слів.

3 Факти і думки

КІБОРГИ

Слово **кіборг** утворене скороченням двох слів **кібернетичний** (який управляє складними системами) і **організм** (тіло живої природи). У фантастичних творах кіборгами називали організми, у живому тілі яких є ще механічні і/або електронні органи. Наприклад, людина, що має металеву руку, яка може робити все, наче справжня. Або людина, якій штучно збільшили фізичну стійкість чи пам'ять. Це люди, які стали незвичайними, з більшими можливостями.

Під час оборони Донецького аеропорту кіборгами почали називати українських воїнів. Мужніх, хоробрих, сміливих. Вони стали легендою військової доблесті України. Про них говорили: «Кіборги витримали, не витримав бетон».

- а) Як ти думаєш, чому захисників Донецького аеропорту назвали кіборгами?
- б) Стисло запиши інформацію з тексту в таблицю.

	Це мене здивувало	Є запитання
Інформація, яку я знав/знала		
Інформація, яку я дізнався/дізналася		
Хочу дізнатися більше про...		

Пряме і переносне значення слів. Народна легенда

Багатозначні слова можуть уживатися в прямому → і переносному ... значеннях.

- 1 Поясни, у яких випадках слово **голова** вжито в прямому значенні, а в яких — у переносному. Склади три речення зі словом **голова** так, щоб у кожному реченні воно вживалося з різним значенням.

- 2 До кожної пари слів — назв предметів добери слова — назви ознак.

Зразок. Золоте серце, кам'яне серце.

Руки, серце, ніж, погляд, голова.

Довідка. Золотий, гострий, кам'яний, залізний, сумний, веселий, оксамитовий, розумний, великий.

- а У якому значенні ти вживаєш слова — назви ознак?
-

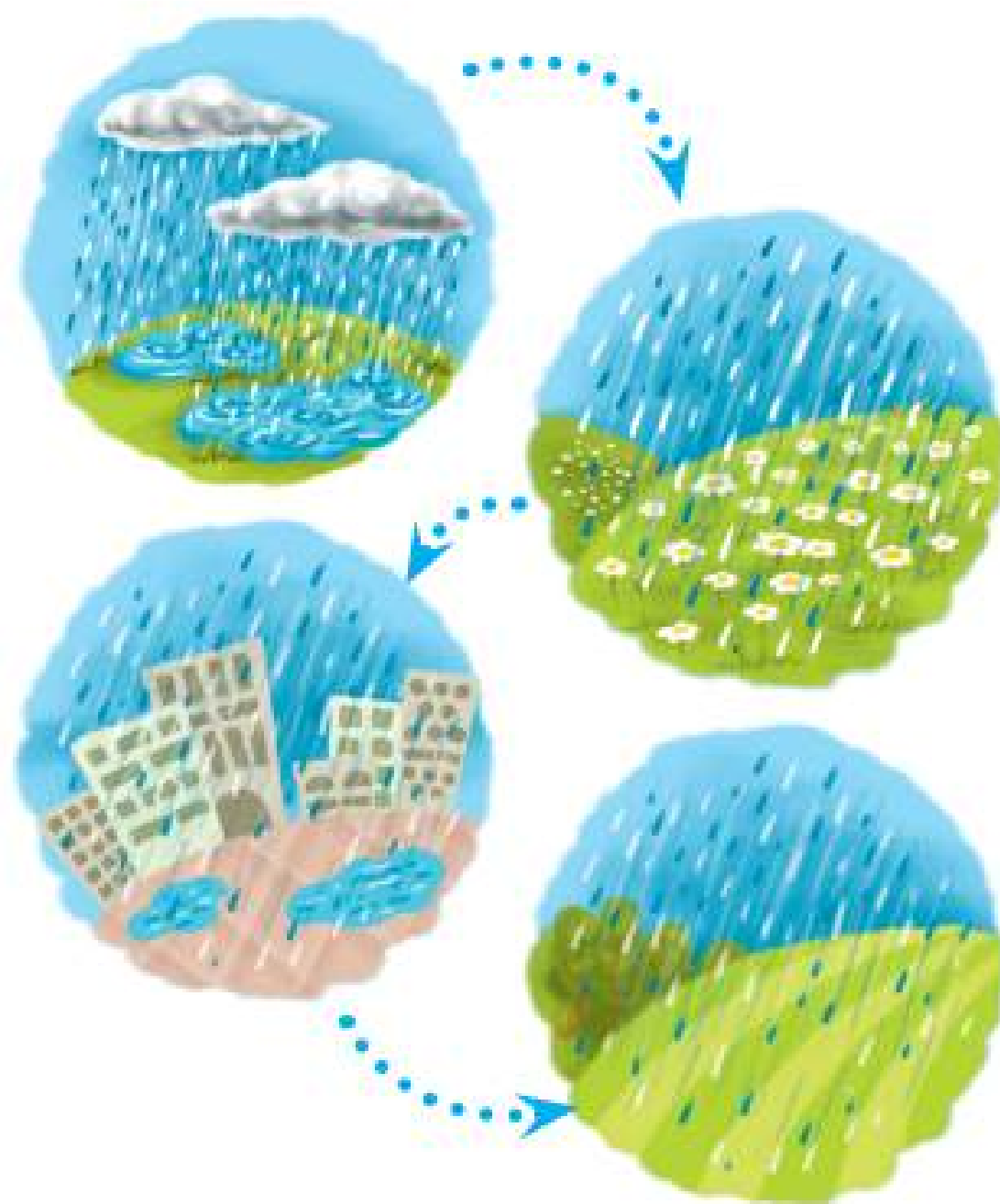
- 3 Хто може ходити пішки? Поясни свою думку.

ЗАГАДКА ПРО ТОГО, ХТО ХОДИТЬ ПІШКИ

Хто це йде куди захоче,
Не рипить і не тупоче?
Хто це ходить не голодним —
Тільки теплим чи холодним?
Це ж на кого ждуть кущі,
Квіти, ягоди, хвощі,
Навіть миші та хрущі?
По полях і по хатах,
По містечках і містах,
Серед нив, лісів і площ
Тільки пішки ходить дощ.
Отже, я — інакший трішки,
Бо ходжу не тільки пішки:
Вмію бігати, стрибати,
Навіть плавати й пірнати.

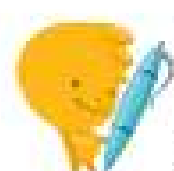
Григорій Фалькович

- а Чи знаєш ти, про кого йдеться у вірші? Доведи свою думку.
- б У якому значенні — прямому чи переносному — вжито сполучення слів «ходить пішки»? Чи може сніг «ходити пішки»?

- В Склади список тих, хто може ходити пішки в прямому і переносному значеннях. Який список складніше створювати?

Ходить пішки	
Пряме значення	Переносне значення
Брат, сестра, друг, ...	Дощ, сніг, ...

Спиши 3 речення на вибір. За бажанням намалюй малюнок до одного з них.

Омоніми і багатозначні слова

1 Прочитай, про що думають діти. Чому вони не порозумілися? Слово **чайка** — омонім чи багатозначне слово? Чому?

Я читала про чайки. Вони дерев'яні, без палуби, зі щоглою та вітрилами. Нагадують величезну колоду. На них можна було розмістити близько 70 запорозьких козаків.

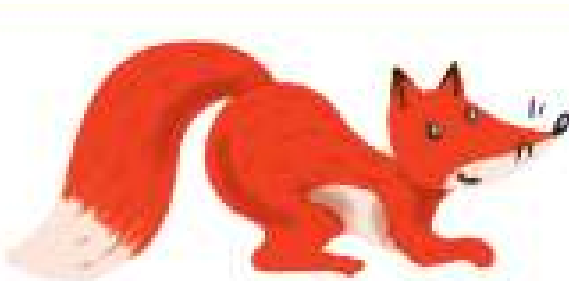
Чайки живі і літають.

Слова **чайка** (корабель) і **чайка** (птиця) — омоніми. Вони однаково вимовляються і пишуться, але мають різне значення.

Омоніми слід відрізняти від багатозначних слів. Багатозначні слова називають предмети, схожі за значенням, омоніми — різні за значенням. У багатозначному слові одне значення основне, інші — побічні.

- 2 Порівняй багатозначні слова й омоніми. Яке основне значення є в цих багатозначних словах?

Багатозначні слова	Омоніми
 крило (літака)	 лисичка (тварина)
 крило (птаха)	 лисичка (гриб)
 ключ (скрипковий)	 равлик (символ)
 ключ (замковий)	 равлик (тварина)

Ти можеш визначити, є слово багатозначним чи омонімом, за тлумачним словником. Розглянь і порівняй дві словникові статті. Зроби висновок.

Багатозначне слово	Омонім
Крило 1. Крило — літальний орган птахів, ссавців, деяких звірів. 2. Нерухома поверхня літака. 3. Бокова частина будівлі.	Лисичка <i>Лисичка 1.</i> Зменшено-пестливе до лисиця . <i>Лисичка 2.</i> Їстівний гриб.

- 3 Утвори пари зі сполучень слів. Запиши. Яке словосполучення ти можеш записати двічі? Чому?

Зразок. Моторний човен — моторний хлопець.

Годували равлика, дівоча коса, руда лисичка, гостра коса, їстівна лисичка, напишу равлика, розпечена лава, дерев'яна лава, залізна руда.

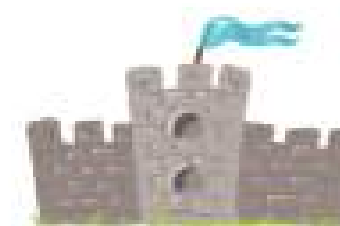
Прислів'я — це короткі влучні образні висловлювання, які передають народний досвід: радять, схвалюють, застерігають від неприємностей.

- 4 З'єднай частини прислів'їв. Поясни їх значення. Запиши.

Людина без Батьківщини,	а людина — ім'я.
Коли б свині крила,	що птах без крил.
Сокіл шанує свої крила,	вона б і небо зрила.

- 5 Спочатку запиши речення до першого малюнка, потім до другого. Постав наголос у слові замок. Яким реченням можна підписати обидва малюнки? Чому?

1. У замку жила принцеса. 2. Я замикаю двері на замок. 3. Замок був великий. 4. Замок відмикався ключем.

1

2

Говори правильно.

Зачиніти вікна, двері. Замкнути замок.

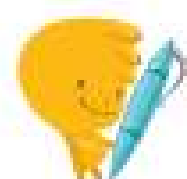
- 6 Спиши. Підкресли омоніми. Поясни, чим ці омоніми відрізняються від тих, які були в завданні 4.

Я кота шукав ур^анці
І знайшов його у р^анці.
Їжачиха сину ш^ила
Чобітки без голки й ш^ила.

Ігор Січовик

Пишу для себе. Уяви, що ти живеш у з^амку. Опиши його.

Синоніми — це слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за значенням.

- 1** Знайди синоніми та запиши парами. До якого слова немає синоніма? Добери його. Склади коротку історію про кота, уживаючи синоніми.

великий	спить		дрімає	живиться
пухнастий	голодний		уминає	картопляники
їсть	гладкий		сердечний	чималий
добрий	деруни		неситий	товстий

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

Найдавніші казки — це казки про явища природи і небесні світила. У казках вони розмовляли, думали, відчували. Цими казками люди намагалися пояснити явища природи.

Казки про явища природи	Казки про диких тварин	Казки про свійських тварин

Коли люди почали полювати на звірів, то стали складати казки про диких тварин, щоб розповісти про їхні звички і як діяти в разі зустрічі з ними. Згодом люди приручили диких тварин. З'явилися казки про свійських тварин, які діяли спритніше, хитріше, ніж дикі.

Народна казка про тварин. Тема. Головна думка. Передбачення за заголовком. План. Переказуємо. Театралізуємо.

ПАН КОЦЬКИЙ

зачин

- Як ти думаєш, про що йтиметься в казці? Чому?

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити.

головна частина

От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, — нехай лучче в лісі ходить». Покинув його й сам поїхав.

Подія 1

Приходить до кота лисичка та й питає його: «Що ти таке?»

А він каже: «Я — пан Коцький». Лисичка й каже: «Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду». Він і зго́дився. Веде його лисичка до своєї хати, — так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

Подія 2

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй: «Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на дóсвітки». А вона йому: «Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве». Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові. Зійшлися вони докúпи, стали думати, як би побачити пана Коцького.

- Що відбулося? Чому лисичка відмовила зайчику? Чому зайчикові та іншим звірям хотілося побачити пана Коцького? Що буде далі?

Подія 3

Ось звірі кажуть: «Зготуймо обід!» І взялися міркувати, кому по що йти.

Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

— А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Заєць:

— А я капусти.

От зварили обід та почали радитись, кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь, кабан і вовк не захотіли йти до пана Коцького і кликати його на обід. Запросив зайчик. А лисичка попередила, щоб усі поховалися, бо пан Коцький може усіх розірвати.

Подія 4

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

— Ховайтесь, — казала лисичка, — бо він як прийде, то розірве нас.

Звірі й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в кущ.

- Що відбулося? Чому ніхто зі звірів не хотів звати пана Коцького на гостину? Чому лисичка порадила всім сховатися? Що буде далі?

Подія 5

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до столу, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ня-у!.. Ня-у!.. Ня-у!..

А ті думають: «От вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Виліз пан Коцький на стіл та почав їсти, аж за вухами лящить. А як наївся, то так і простягнувся на столі. А кабан лежав близько столу в хмизі, та якийсь комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться та наві́тки! Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало — так він додолу впав — гуп! — та просто на вовка, — мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко. Заєць і собі за ними — забіг не знать куди...

кінцівка

А потім посходились та й кажуть: «Такий малий, а нас усіх ледь не поїв!»

- Розглянь лінію часу. Склади план казки. Перекажи казку докладно за планом.

- а) Запиши синоніми до слів із казки. Яку роль відіграють синоніми в мовленні?

Скóчив, дременуть, клі́кати, згодився, старий, малий.

- б) Спиши, замінюючи слово каже синонімами. Як змінилося речення? Чому?

А кіт каже: «Я — пан Коцький». Лисичка й каже: «Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду».

Довідка. Ка́же — гово́рить, белькоти́ть, горла́є, лопа́тіть, шепо́че.

Антоніми. Українські героїко-фантастичні народні казки

Антоніми — слова з протилежним значенням.

- 1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Чи знаєш ти цих казкових персонажів? Чому Змій бореться з богатирем?

Утвори пари слів-антонімів і запиши їх. Склади речення з однією парою слів на вибір.

Говори правильно.

Богаті́р — сильний і відважний герой.

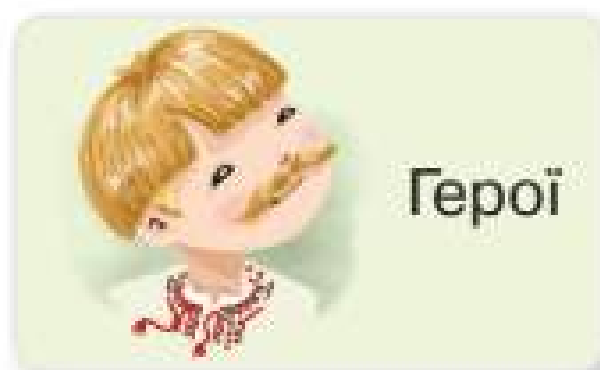
Багаті́р — заможна людина, багатій.

- 2 Прочитай текст. Перекажи в парах. Які герої діють у казках? Чому їх називають злотворцями і добротворцями? Як ти розумієш ці слова?

ПРО КАЗКИ

У прадавні часи казки не стільки розважали людей, скільки пояснювали світ і застерігали від помилок. У чарівних казках діяли герої, які захищали знедо́лених та боролися зі злотво́рцями (від слів *творити зло*). Наприклад, герой б'ється зі злим Змієм, щоб захистити та визволити з полону дівчину.

Найвідоміші злотворці українських казок: Змій, Кобиляча Голова, Баба Яга, Коцїй, мачуха. Добротворці — богатири. Найвідоміший з них — Котигорошко. Боротися зі злом героям допомагали тварини-помічники: миша, риба, сокіл, заєць.

Герої

Знедолені

Злотворці

- 3 Народна героїко-фантастична казка. Тема і головна думка. Проблема. Богатирі як головні персонажі казки. Переказуємо. Читаємо в особах.

КОТИГОРОШКО

(Уривок)

Був собі один чоловік і мав шестеро синів та одну дочку. Пішли сини в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. А дорогу впізнала по борозні, що вони залишать. А Змій, що жив у лісі, проорав борозну до своїх палаців. От сестра і зайшла до Змієвого двора. Там її Змій і вхопив.

Брати пішли визволяти сестру Оленку, але Змій їх переміг і кинув до глибокої темниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів — нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі. Жінка з'їла горошину. Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком. Росте та й росте той син, як з води, — не багато літ, а вже великий виріс.

Одного разу батько із сином копали колодязь, докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й сховав.

От і питається раз Котигорошко в батька, у матері:
— Деся повинні бути в мене брати й сестра?

— Була, синку, у тебе і сестра, і шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

— Ну, — каже він, — так я ж піду їх шукати. Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

— Скуй, — каже, — мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку булаву, що насили з кузні винесли. Узяв Котигорошко ту булаву, кинув угору та й каже до батька:

— Ляжу я спати, а ви мене збудіть, як летітиме булава через дванадцять діб.

Та й ліг. На тринадцяту добу гуде та булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава ударилась об нього і розскочилась надвое.

— Ну, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру — треба скувати іншу, — каже Котигорошко.

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знову на дванадцять діб. На тринадцяту добу летить та булава назад, реве — аж земля дрижить. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця. Булава як ударилась об нього — тільки трошки зігнулась.

— Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру.

Узяв ту булаву і пішов. Коли приходить до великого двора. Змія нема, Оленка вдома.

Оленка розповіла Котигорошкові про братів, що сидять у темниці, та Змія, який дуже сильний.

Котигорошко сів на вікні, дожидається. Прилетів Змій.

— Ге, — каже, — людський дух пахне!

— Де б то не пах, — каже Котигорошко, — коли я прийшов.

— Агов, хлопче, а чого тобі тут треба? Битися чи миритися?

— Де то вже миритися — битися! — каже Котигорошко.

— Ходім же на залізний тік!

Прийшли. Змій і каже:

— Бий ти!

— Ні, — каже Котигорошко, — бий ти спочатку!

От Змій як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як махнув булавою, як ударив Змія — ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвався Змій, ударив Котигорошка — і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге, по пояс Змія загнав у тік, ударив утретє — зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці глибокі, відімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки ще живі. Забрав їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в Змія, та й пішли додому.

Дорогою додому усі зупинилися на відпочинок. Котигорошко заснув, а брати прив'язали його ликом до дуба, щоб не вирвався, — щоб його звір розірвав. Прийшли брати із сестрою додому і дізналися, що Котигорошко їхній брат. Не встигли вони його розв'язати, як він сам звільнився і пішов у світ.

Чому?

- Чому Котигорошко вирішив викувати булаву?
- Чому Котигорошко бився зі Змієм?
- Чому брати залишили Котигорошка в лісі?

а Як ти думаєш, що трапилося з Котигорошком далі? Знайди казку в інших джерелах і дочитай до кінця.

б Розкажи про Котигорошка за схемою.

Який вигляд має?

Що робить?

Що і як говорить?

в Випиши антоніми парами. Які слова характеризують Котигорошка?

Сміливий, кмітливий, слабкий, обережний, безстрашний, чесний, сильний, мужній, хоробрий, злий, добрий, боязкий, розумний, необачний, брехливий.

Випиши з тексту уривок, який тобі найбільше сподобався.

Що я знаю / умію?

- 1 Прочитай. Дай відповіді на запитання.

В Україні вирощують цукровий буряк. Його корінь, коренеплід, солодкий. З цукрового буряка виготовляють цукор. Слова «цукор» і «цукровий» мають однаковий корінь. Цукор є коренем проблеми пошкодження зубів. Тому іноді лікарі видаляють зуби з коренем. Не їж багато солодоців! Бережи здоров'я!

- 2 Про що цей текст? Вибери одну відповідь.

А Про цукровий буряк

Б Про корінь

В Про солодке

- 3 З якою метою написано текст? Вибери одну відповідь.

А Розповісти про цукровий буряк

Б Пояснити, як виготовляють цукор

В Застерегти від вживання солодкого

- 4 Запиши слово з тексту, яке близьке за значенням до слова **виробляють**.

- 5 Слово **корінь** у тексті вживається у різних значеннях. Випиши з тексту речення в послідовності зазначених значень.

- 6 Запиши речення, в якому **корінь** — частина рослини.

- Запиши речення, в якому **корінь** — частина зуба.
- Запиши речення, в якому **корінь** — головна частина слова.
- Запиши речення, в якому **корінь** — головна причина чого-небудь.
- Яким є слово **корінь**: однозначним чи багатозначним?

7 Запиши словосполучення в таблицю.

Пряме значення →	Переносне значення ...↖

Солодкий сон, солодкий торт, солодкий голос, солодкий крем, солодка розмова, солодка вата, солодке життя, солодке морозиво.

- Склади речення зі словом **солодкий**, спочатку вживши його в прямому значенні, а потім — у переносному.

8 Запиши синоніми і антоніми до слів.

слово	синонім	антонім
солодкий	медовий	кислий
радість		
сміливий		
говорити		

9 Спиши текст, замінюючи виділені слова антонімами.

Надворі **ніч**. **Темно**. Я зі **злими** друзями сиджу під **низьким** деревом. Ми **загорнули** книжку про **сумних** гномів. Гноми — це **великі** справжні істоти. Ми читали **казку** і **плакали**.

Ти знаєш, що будь-який комбайн складається з різних механізмів. Кожний механізм потрібний, щоб щось робити. Наприклад, у кухонного комбайна є механізми для різання овочів і фруктів, збивання вершків, замішування тіста тощо. Завдяки цьому можна швидко приготувати торт. Слова також складаються з частин. Уяви чарівний комбайн, який може створювати слова з різних частин: **кореня, префікса, суфікса, закінчення**. Ти можеш навчитися ним користуватися: «розбирати» слово на частини (виконувати розбір слова за будовою) і «збирати» слово з різних частин (утворювати слова).

Закінчення слова

- 1 Прочитай словосполучення і речення. Що не так? Що потрібно зробити, щоб «зв'язати» слова між собою? Запиши правильно.

Хвіст собака, грає з собака, мили собака.

Ми побачити великий собака.

- Підкресли слова, які змінилися. У кожному слові познач частину, яка змінилася .

У більшості слів є частина слова, яка змінюється. Вона стоїть наприкінці слова, ніби закінчує слово. Це закінчення.

Закінчення — це змінна частина слова. Закінчення слугує для зв'язку слів у словосполученні, реченні. Закінчення позначається так: **собак[а]**.

Як визначити закінчення слова

- 2 Зміни слова за зразком. Постав наголос. Визнач закінчення.

Квітка, дерево, галявина, білка, лисиця, земля.

Однина	Множина
поле	поля
трава	трави

- 3 Доповни словосполучення словами з довідки. Змінюй у словах закінчення. Познач закінчення .

Гуляю (з ким?) ..., вітаюся (з ким?) ..., допомагаю (кому?) ..., лежить (на чому?) ..., миє (кого?) ... , читає (кому?) ..., висить (на чому?) ..., бачити (кого?) ..., чай (без чого?)

Довідка. Собака, метелик, полиця, стіна, цукор, бабуся. дідусь, брат, сестра.

- а Склади речення з двома словосполученнями.

- 4 Спиши речення, розкриваючи дужки. Познач закінчення.

Уранці на траві заблищала (роса). Давно (роса) не було. Побачила я (роса) і подумала: «Гарний буде день. Сонячний». А ще є прикмета: умиєшся (роса) і вродливою будеш.

Закінчення, не позначене буквою, називають **нульовим**.

У словах сад□, ліс□ — нульове закінчення.

5 Спиши. Познач нульове закінчення.

Ліс — лісу, лісом, сад — саду, садом, грак — грака, граку, дощ — ..., сніг — ..., град — ..., парк —

Редакую.

Надворі собачий холод. Я взуваю тепла куртка, вовняна шапка, рукавичка.

Пишу для себе.

1. Я хочу завести собаку, тому що...

2. Я думаю, що потрібно дбати про тварин, тому що...

Форма слова і споріднені слова

1 Об'єднай слова у дві групи. Поясни свій вибір.

				
Собака	собаки	собачий	собачка	собакою

а Яке слово можна записати у дві групи?

Розрізняй форму слова і споріднені слова

Ти змінюєш закінчення у словах, щоб «зв'язати» слова між собою. Таким чином ти утворюєш нову **форму** слова.

Собаки — собаку. Змінилося закінчення. Це дві форми слова **собака**.

Собака — собачий. Це споріднені слова. Змінилося значення слова. Собака — свійська тварина. Собачий — такий, що належить собаці. Наприклад, собачий хвіст.

2 Запиши форми слова і споріднені слова.

Лис, коза, тигр, гуска.

Слово	Форма слова	Споріднені слова
Лев	Лева, левом	Левиця, левеня

3 Оповідання. Тема і головна думка. Персонажі.

- Чи є у тебе домашні улюбленці? Як вони до тебе потрапили?

ТОФФІ І КАКАО

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому?

— Давайте візьмемо собаку, — закричала Анюта, вбігаючи у вітальню.

— Що? — перепитала мама. — Це щось новеньке!

— В яскравій блискучій обгортці? — посміхнувся дідусь.

— Собак не загортають в обгортки, — заперечила Анюта.

— Я знаю, що так не кажуть, — сказав дідусь. — Це просто жарт.

— Песик має бути маленьким, — сказала мама.

— І милим, — додала Анюта.

— І не гризти мої черевики, — зауважив дідусь.

— Дивіться, — сказала мама. — це адреса центру порятунку для безпритульних тварин. Там можна взяти собаку.

ЦЕНТР ПОРЯТУНКУ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН «ЧОТИРИЛАПІЙ ДРУГ»

Ваш вірний чотирилапий друг чекає на вас за адресою:
вулиця захисників України, 24

Ми працюємо щодня з 10:00 до 19:00.

У суботу та неділю до 20:00.

Нашим тваринам потрібна ваша допомога: корм для тварин, пластикові миски для корму та теплі килимки.

Якщо ви хочете стати волонтером центру, звертайтеся за телефоном: **(044)111-11-11**

- Що ти дізнався / дізналася? Яка інформація з реклами центру порятунку тварин буде потрібною для родині Анюти? Чому? Що буде далі?

Усі миттєво зібралися й вирушили у центр порятунку. Там вони побачили багато собак без господарів та дому. Це були великі та маленькі собаки, худенькі та товстеньки, довгошерсті та короткошерсті, чорні, білі, руді тощо.

Вони були спокійні чи злі, голосно гавкали чи тихо гарчали, спокійно гризли кістку чи спали.

Але всі собаки наче говорили «Візьми мене. Я хочу жити у твоєму домі».

Раптом Анюта побачила Тоффі. Він був маленьким, милим і зовсім самотнім. Тоффі теж побачив Анюту і принюхався. Потім підійшов до сітки і подивився Анюті у вічі. Це було кохання з першого погляду. За кілька хвилин Тоффі біг поруч з Анютою, так стрибав, що здерся на її голову, і дівчинка носила його на голові як пухнастий капелюшок.

— Ми знайшли собаку, — сказала мама. — Тоффі — той, кого ми шукали.

- Що ти дізнався / дізналася? Чому Тоффі всім сподобався? Що буде далі?

І всі рушили до виходу. Анюта була щасливою. Дідусь посміхався. А Тоффі вже сидів на руках в Анюти і намагався лизнути її в ніс.

І тут вони побачили Какао. Ні, не чашку з гарячим напоєм чи жменю запашних зерен, а чорнючого-пречорнючого кота. Він був старий, худий і було видно, що йому складно підвестися.

Але він підвівся на ноги і стояв, здавалося, щоб бути чемним.

Його очі сльозилися, одне вухо було погризене, але він усім здався добрим.

— Я бажаю тобі, — сказав дідусь, — щоб ти міг згорнутися клубочком у чиїсь вітальні.

— Чи на чийомусь дивані, — додала мама.

— Або на чиємусь ліжку, — промовила Анюта.

— Якби можна було, ми б забрали їх усіх, але що робити? — затремтів голос мами.

- Що ти дізнався / дізналася? Чи довго Какао знаходиться в центрі порятунку? Що буде далі?

Удома Тоффі все обнюхав, смачно поїв і ліг спати у великій картонній коробці у коридорі. Але чомусь йому було сумно і він тихо підвивав усю ніч, поки Анюта не забрала його у свою кімнату.

Наступного ранку Тоффі всіх облизав.

— Він спав у моїй кімнаті, бо йому було так сумно в коридорі, — виправдовувалася Анюта, але її ніхто не слухав.

— Як там Какао? — зітхнула мама.

— Так, я також хочу це знати, — сказав дідусь.

— То чого ми чекаємо? — запитала Анюта.

За мить всі вдягнені вже вийшли з дому і рушили до центру порятунку тварин.

Там їх чекав Какао.

— Ми відвеземо тебе додому, — сказав дідусь.

Увечері Какао загорнувшись клубочком спав у дідусевому кріслі, накрившись газетою, поки дідусь грав з Анютою у шахи. А потім Какао разом із Тоффі спали у коридорі, поки Анюта тихенько не відчинила двері своєї спальні.

Тепер Анюта спить у ліжку, поруч на стільці — кіт, а собака — на теплій ковдрі під столом. І всі щасливі.

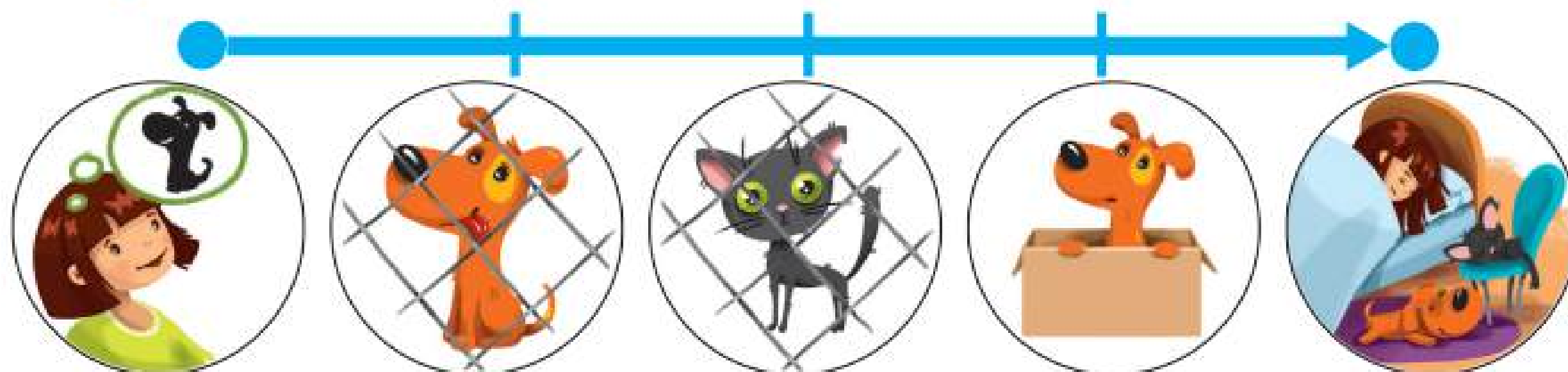
Інна Большакова

Чому?

- Чому всі почували себе щасливими?
- Чому Тоффі і Какао подружилися?
- Чому важливо дбати про всіх тварин?

- а Перекажи текст за лінією часу.

Основа слова. Байка

- 1 Спиши, дописуючи у словах закінчення. Познач закінчення.

Читаю казку, ілюстрація до казк..., вечір з казк..., слухаю казк..., чарівна казк... .

- а Чи можна зрозуміти значення слова, якщо закінчення не дописане? Чому? Як називається частина слова без закінчення?

Основа слова — частина слова без закінчення.
Основа слова містить лексичне значення слова.
Основу слова позначають так: _____

Як визначити основу слова

Визнач
закінчення слова

казка

Визнач частину слова без
закінчення. Це основа слова

казка

- 2 Запиши слова і визнач основу слів.

байка — байки, ворона — вороні, лисиця — лисицею,
м'ясо — м'яса

- а) Що потрібно зробити, щоб визначити основу слова?
- б) Що таке байка? Як ти розумієш значення цього слова?

Байки — невеликі твори повчального змісту. У них розповідаються історії про рослини, тварини, предмети, в яких ти можеш впізнати різних людей. Як правило, в байках є висновок — це мораль байки.

- 3 Байка. Тема і головна думка. Мораль. Характеристика персонажів. Читання в особах.

ЛИСИЦЯ І ВОРОНА

- Чи були у тебе в житті випадки, коли тобі лестили? Про що йтиметься в байці?

зачин

Якось ворона, пролітаючи над господою, побачила на гаку під дахом шматок м'яса.

«О, сьогодні добре пообідаю!» — зраділа вона.

Вхопила м'ясо та й злетіла на високе дерево.

головна частина

А внизу саме пробігала лисиця й побачила ворону.

Підбігла лисиця до дерева, задерла голову й мовила улесливо:

— Добридень, орле! Як ся маєш?

Ворона не відповідала, бо тримала в дзьобі м'ясо. Лисиця нітрохи не образилася, а співала далі:

— Вибачай, що назвала тебе орлом, — ти ж ворона. Але ти куди гарніша за орла! Яке пір'я — чорне, блискуче, розкішне! Жоден птах не має таких чорних крил і таких прегарних очей!

Лисиця підступилася ближче до дерева, глянула на м'ясо й облизалася.

— Як я могла назвати тебе орлом? Їй-право, не збагну, чому над птахами повинен царювати орел, а не ти? Хіба зрівнятися йому з тобою красою та розумом?

Ворона запишалася, аж пір'я розпустила від такої мови.

«Красно говорить лисиця. Нечарма кажуть, що вона велика розумниця. Треба з нею потоваришувати, укупі веселіше буде...»

- Що ти дізнався / дізналася? Чому лисиця стала вихвалити ворону? Чому ворона вирішила товаришувати з лисицею?

А лисиця тим часом задерла голову ще вище й заспівала вже іншої:

— Нехай того грім поб'є, хто скаже, що ворона вміє говорити. Вона й дзьоба не розтулить, бо не має голосу. Он чому тебе не обрали царем — ти, либонь, німа. Навіщо птахам німий цар?

Цього вже ворона не могла стерпіти.

— Кар-р-р! — каркнула вона. — То це я німа? Зараз же проси пробачення! Кар-р-р!!! Та хіба є де птахи з голосом, гучнішим за мій?

Лисиці тільки того й треба було. Схопила вона м'ясо, що випало з воронячого дзьоба, та й засміялася глузливо:

— Вороно, вороно, ти й справді дуже гарна! І станом, і барвою, й голосом; одного лиш тобі бракує — розуму. Коли б мала розум, не слухала б моїх теревенів і не впустила б м'яса з дзьоба.

І лисиця зникла поміж деревами.

кінцівка

Езон

Переказ для дітей П. Цімікалі
Переклад В. Забаштанського, А. Чердаклі

Чому?

- Чому персонажами байки є лисиця і ворона?
- Чому ворона каркнула?
- Чому лисиця дала вороні пораду?

Охарактеризуй персонажа, відповідаючи на запитання.

Як виглядає?

Що і як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

Прочитай байку, замінивши персонажів іншими. Наприклад, котом і мишею. Що зміниться, а що залишиться сталим?

Завдання на вибір.

1. Прочитай байку, замінивши персонажів. Наприклад, котом і мишею. Що змінилося?

2. Прочитай виділені рядки. Поясни мораль байки.

3. Випиши і познач основу у виділених словах байки.

Корінь слова. Споріднені слова

1

Спиши. Визнач спільну частину слів.

лис
лисиця
лисеня

ворон
ворона
вороненя

а) Що означає спільна частина цих слів?

У споріднених словах є спільна частина — **корінь**. У корені «зберігається» лексичне значення слова. Споріднені слова ти можеш назвати і **спільнокореневими** словами.

Корінь — головна значуща частина слова.
Корінь слова позначають так:

Як знайти корінь у слові

- 2** Запиши слова в порядку вказаних значень. Познач корінь. Яке спільне лексичне значення мають ці споріднені слова? Яке слово не є спорідненим? Чому?

Зимонька, зима, зимний, зимовий, зимородок, взимку, зимувати.

1. Пестливе до слова **зима**.

5. Який має низьку або відносно низьку температуру; холодний.

2. Жити де-небудь узимку, залишатися десь на зиму.

6. Призначений для зими, використовуваний узимку.

3. Найхолодніша пора року між осінню і весною.

7. Невеликий птах з густим пір'ям, довгим прямим дзьобом і дуже короткими ногами; живе біля води.

4. У зимовий час; зимою.

- 3** Запиши споріднені слова. Визнач корінь.

- 1) Ворона, воронята, проворонити, воронка.
- 2) Лис, лисячий, лисеня, лисий.
- 3) Спів, співати, співочий, півник.

4 Прочитай. Перекажи в парі.

Дідусь Кенир. Так підписував свої твори український байкар **Леонід Глібов**. Розповідають, що колись його батько купив собі канарку. Її приходили послухати мало не всі сусіди. На питання «Куди йдете?» відповідали: «До Івана Кенира». Після того батька Глібова так і прозвали по-вуличному — Кенир. Пізніше байкар назвав себе так, як називали батька.

5 Байка. Тема і мета. Проблема. Мораль. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ГАВА І ЛИСИЦЯ

Літаючи по дворах, гава
Шматок ковбаски добула;
Хоч кажуть, що вона дурна роззява,
А до крадіжки здатна була.
От узяла та й полетіла,
Щоб недалечко, у ярку,
На самоті поснідать до смаку:
Усе було, ще ковбаси не їла.
«Спасибі, — думає, — розумним головам,
Що в світі потрудились,
Усячину робить навчились;
Поміж людьми, як кажуть, добре й нам:
Що-небудь можна роздобути».
Не встигла Гава носом ткнути,
Аж і Лисичка тут стоїть
І жалібно квиліть:
— Голубко-кумонько! Тебе я ждала-ждала,
Аж плакала, як виглядала,
Щоб голосочок твій почуть,
Хоч на хвилиночку про горенько забудь...
Ти, може, серденько, того й не знаєш,
Як гарно, любо як співаєш —

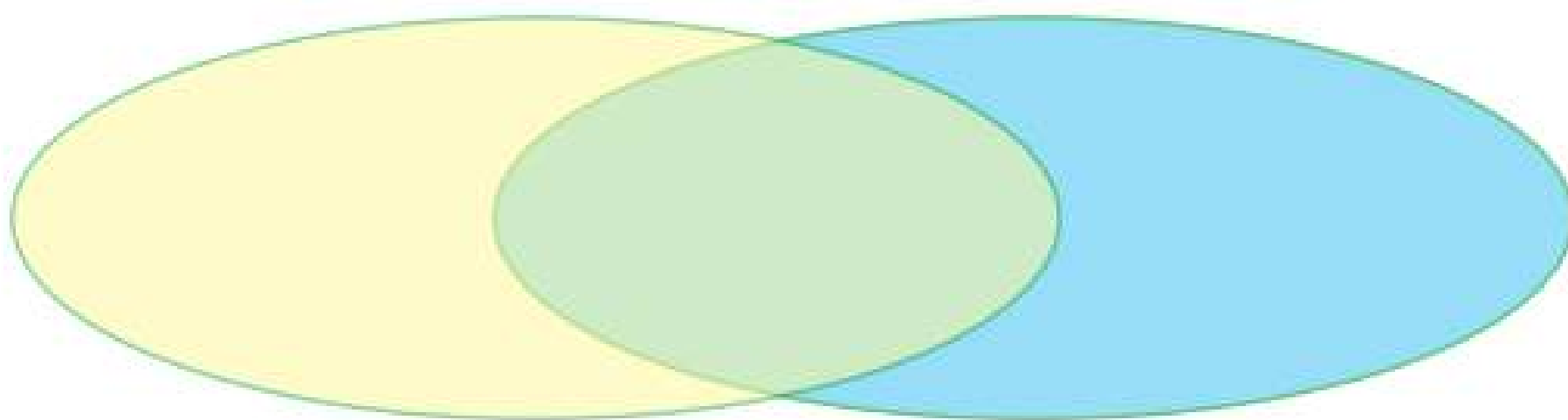

І соловейко так не втне...
 Розваж хоч трошечки мене! —
 Прийшлось роззявитись дурному горлу:
 — Кра! кра! — а ковбаса додолу,
 Лисичка хап — і у кущі мерщій, —
 Оддячила кумі своїй!
 Прокракала роззява, огляділась —
 Чортма́ куми і снідання нема...
 — А щоб ти, — каже, — подавилась,
 Лука́вая кума!
 Прила́щиться підлиза хоч до кого:
 Солодкії слова
 Приманюють великого й малого, —
 То вже така дурниця світова;
 Про се розумні знають люде,
 Та що ж ви будете робить:
 Хто ма́же — не скрипить, —
 Так, мабуть, і довіку буде.

Леонід Глібов

- а Розкажи про події в байці своїми словами. Що було спочатку? Що потім? Далі? Чим все закінчилося?
- б Розкажи про Гаву і Лисицю. На яких персонажів іншої байки вони схожі? Чому? Прочитай мораль. Чого вона вчить?
- в Побудуй діаграму Венна. Порівняй байку Езопа і Леоніда Глібова.

Завдання на вибір

1. Спиши виділені слова байки. Добери споріднені слова. Визнач корінь.

2. Запиши байку як історію, своїми словами.

Розвиток мовлення. Переказ байки

- Перекажи стисло байку Леоніда Глібова своїми словами.

Зачин Про що ми дізналися на початку?

Здобич Ґави

Головна частина

Зав'язка

Із чого почалася історія?

Зустріч Ґави
і Лисички

Розвиток дії

Що відбувалося далі?

Улеслива промова
Лисички

Кульмінація

Яка мить стала вирішальною?

Ґава каркнула

Розв'язка

Чим усе завершилося?

Ковбаса випала,
Лисичка втекла

Кінцівка Обурення Ґави

Мораль

Запиши мораль байки. Напиши, як ти її розумієш.

Ненаголошені е, и в коренях слів

Пригадай, як ти вимовляєш голосні звуки в наголошених і ненаголошених складах. Чому ненаголошені голосні **е**, **и** потрібно перевіряти перед написанням? Як це зробити?

наголос

- 1** Запиши слова правильно, добираючи перевірне слово.

Зразок. Ві́шня — ви́шнёвий.

В..шневий, гр..чаний, м..довий, кр..латий, в..сокий, в..рба, ш..рокий, гл..бокий, з..мовий, в..ликий, с..ло, темніти.

Довідка. Вишня, гречка, мед, крила, високо, верби, широко, глибоко, зими, велич, села, темно.

- 2 Запиши слова, уставляючи **е** чи **и** у два стовпчики.

Слова з е в корені слова	Слова з и в корені слова
Очерет, ...	Кишеня, ...

К..шеня, к..піти, кор..дор, д..ректор, оч..рет, ч..ремха, абр..кос, ап..льсин, пш..ниця, ап..тит, с..гнал, пр..зидент, м..даль, д..путат, кр..ниця.

- 3 Спиши речення, добираючи слова з дужок.

Уранці ми смажили (в..лику, ап..титну, ш..року) яєчню. Удень ми варили гр..чаний (борщ, суп, куліш). Увечері ми пекли в..шневий (п..ріг, к..фір, к..сіль) із пш..ничного борошна.

- а) Напиши, які страви ти допомагаєш готувати вдома.

- 4 Прочитай текст із другом / подругою. Поясни значення виділених слів.

Акаде́мія в одній о́соби. Так називали Івана Франка — українського письменника, громадського і політичного діяча. Він перекладав твори з інших мов на українську, писав по́езію і прозо́ві твори. А ти напевно знаєш його казки. Іван Франко переказав багато народних казок. Місто Івано-Франківськ названо на його честь.

- а) Розкажи, що ти дізнався/дізналася про письменника. Яка інформація була для тебе вже відомою? А яка новою?
- б) Перекажи уривок у парі, уживаючи нові для тебе слова.

БАЙКА ПРО БАЙКУ

(Скорочено)

- Що ти знаєш про байку? Які байки ти читав/читала? Чим байка відрізняється від вірша? А від казки?

— А знаєте ви, що то **байка**?

— Знаємо, знаємо! То щось таке, що **не є правда**.

— Хіба ж се не правда, що вовк їсть барана, лис курей, сови пташок?

— Та се правда. Але ж ти оповідав нам, що лисичка копала поле і їла паляниці з медом, що крук ніс у дзьобі головню і розложив огонь, і всякі такі нісенітниці. Се вже не може бути.

— А коли не може бути, то пощо ж ви слухали?

— Пощо слухали? Бо цікаво.

— Що ж тут цікавого? **Як може неправда бути цікава?**

— Неправда найцікавіша! Се так смішно подумати, що лис сидить у бочці з фарбою, що кіт говорить вірші...

— А якби я почав оповідати вам, що вовк літає в повітрі, лис плаває у воді, кіт живе в норі під землею, то як думаєте, се була би правда чи неправда?

— Авжеж, неправда.

— А було би цікаво?

— Зовсім ні.

— Значить, **не кожна неправда цікава?**

— Та так, не кожна.

— Ну подумайте ж тепер, **котра неправда цікава?**

Візьміть для легшого зрозуміння два рисунки. Ось на однім нарисуємо барана із шістьма ногами. Як гадаєте, правдивий се баран?

— Та ні.

— А смішний?

— Також ні.

— Се баран-каліка, а вид каліцтва збуджує в нас жаль, а не сміх. А тепер гляньте: осел грає на фортеп'яні. Правда се?

— Та ні.
— А смішно?
— Навіть дуже смішно.
— Що ж тут таке смішне?
— Те, що осел узявся не до свого діла, робить щось таке, що роблять тільки люди.

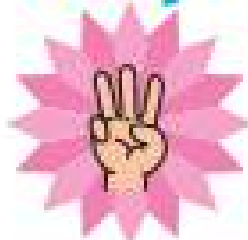
— Чи всі люди?
— Навіть не всі люди. Ті, що вміють грати, можуть братися до сього, а ті, що не вміють...
— Значить, є осли й між людьми?
— Авжеж, є.
— Значить, коли я нарисую осла при фортеп'яні, то се не буде конче така цілковита неправда! Ну, а як думаєте, є межі людьми й інші звірячі натури: хижі вовки, хитрі лиси, добродушні слони, зрадливі круки, напáсливі сови?

— Кажуть, що є й такі.
— От і бачите! Значить, говорячи про звірів, я не говорив цілковиту неправду. Певно, що дійсний кіт не говорив віршів! Дійсний осел не засяде грати на фортеп'яні, але кілька ж то двоногих ослів брязкає на фортеп'янах і роблять такі роботи, котріх не вміють, до котріх би не повинні братися! Не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що **під лушпíною тої неправди криє звичайно велику правду**. Говорячи ніби про звірів, вона одною бровою підморгує на людей, немов дає їм знати:

— Та чого ви, братчики, смієтесь? Адже се не про бідних баранів, вовків та ослів мова, а про вас самих з вашою глупото́ю, з вашим ліні́вством, з вашою захла́нністю. Адже ж я навмисне даю звірам ваші рухи, ваші думки, ваші слова, щоб ви якнайкраще зрозуміли — не їх, а себе самих!

Іван Франко

Чому?

- Чому персонажами байок є звірі?
- Чому в байках описують те, чого не буває в житті з тваринами, а буває з людьми?
- Чому в байках є мораль?

Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів

Зазвичай корінь у споріднених словах пишеться однаково. Але бувають слова, у коренях яких відбувається чергування звуків.

Чергуватися — по черзі змінювати одне одного.

1

Байка. Тема і мораль. Персонажі. Художні засоби

МУХА Й БДЖОЛА

(Скорочено)

Весною Муха-ледащиця майнула у садок
На ряст, на квіти подивиться, почуть зозулин голосок.
От примостилась на красолі та й думає про те,
Що як то **гарно жити на волі**, коли усе цвіте.
Побачила — Бджола близенько: Добридень! — каже їй. —
Оддиш хоч трохи, моя ненько, сідай отут мерщій.
— Та ніколи мені сидіти, — одвітує Бджола, —
Вже час до пасіки летіти: далеко від села.
— Яка погана, — Муха каже, — на світі доленька твоя:
Раненько встане, пізно ляже... Мені б отак —

змарніла б я,

За тиждень би голівоньку схилила. Моє життя, голубко
мила — **талан** як слід: чи де бенкет, чи де обід

Або весіллячко, родини, — такої гарної години

Ніколи не **втеряю** я: і їм, і **ласую** доволі, —

Не те що клопоти у полі і праця бідная твоя! —

На річ таку Бджола сказала: Нехай воно і так;

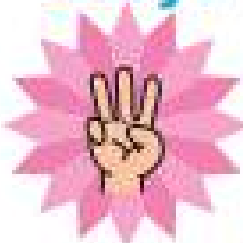
Та тільки он що я **чувала**, що Муху **зневажає** всяк,

Що де ти не **поткнешся** або до страви **доторкнешся**, —

Тебе ганяють скрізь: непрохана не лізь.

Леонід Глібов

Чому?

- Чого вчить байка?
- Чому байкар вибрав бджолу і муху, щоб описати працювиту людину і ледаря?
- Чому Бджола і Муха не можуть помінятися місцями?

а Знайди споріднені слова. Визнач корінь.

Бджола летіла на пасіку. Бджілка зустріла муху.

Чергуватися можуть і голосні, і приголосні звуки.
Наприклад, бджола — бджілка, муха — мушка.

Чергування голосних звуків [e]—[i], [o]—[і]

- 2 Спиши, уставляючи потрібну букву. Познач корінь слів.
Склади речення з однією парою слів.

Зразок. Шкóла — шкíльний.

Бджола — бдж..лка, столи — ст..л, воля — в..льний,
плести — запл..тати, летіти — л..тати, мести — зам..тати.

- 3 Запиши виділені слова парами. Визнач корінь. Підкресли
букви, які позначають звуки, що чергуються.

Сидить гусінь на папері і каже гусені-подружці:

— Фу, який папір несмачний.

Пролітає джміль.

— Джмелю, ти їв корінь слова?

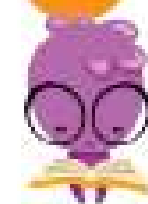
— Джмелі корені не їдять. Ні слова, ні пів-
слова, — і полетів далі.

— Несмачна бібліотека. Вертаємо в сад, — зітхнула
гусінь і поповзла до вікна.

Чергування приголосних звуків [г]—[ж]—[з'], [к]—[ч]—[ц'], [х]—[ш]—[с']

- 4 Вірш. Рима. Чергування приголосних

КОНЦЕРТ

Волохата синя гусінь
Цілий день була не в дусі:
І у спокої, і в русі
Щось гуло у лівім вусі.
З'ясувалося, що це —
Не гудіння, а концерт,
А музиками були
Два джмелі і дві бджоли.
Я відкрию вам секрет:
Два дуети — вже квартет.

Григорій Фалькович

- 5 Спиши стовпчики слів. Познач корінь. Підкресли букви, які позначають приголосні звуки, що чергуються. У яких словах відбулося чергування і голосних, і приголосних звуків?

книга	рука	мураха	муха	кіт
книжка	ручка	мурашка	мушка	кицька
у книзі	у руці	на мурасі	на мусі	кошеня

- а Випиши з кожного стовпчика по одному слову. Складіть у групах веселу історію, уживаючи всі ці слова.

- 6 Запиши споріднені слова. Які слова не є спорідненими? Чому? Визнач корінь. У коренях яких слів відбулося чергування?

1. Сніг, сніжок, сніжний, ніжний.
2. Горох, гороховий, горошина, на горосі.
3. Мураха, мурашиний, мурашник, на мурасі.
4. Дорога, доріжка, дорогий, дорожній.

- а Склади три речення з однією групою споріднених слів у парі так, щоб перше речення було розповідним, друге — питальним, а третє — спонукальним.

Редагую

У шкільній їдальні пекли пирожки.
У книзі є закладка.

Префікс. Інструкція

- 1 Розглянь карту і прочитай інструкцію. Знайди на карті вольєр зебр.

ЯК ЗНАЙТИ ЗЕБРУ В ЗООПАРКУ?

ПОТРІБНО:

1. **Заходити** з центрального входу і **обходити** стенд з інформацією.
2. Повернути праворуч і **виходити** на доріжку.
3. **Переходити** сквер з птахами і підходити до вольєру із зебрами.

- а Випиши виділені слова. Покажи ці дії.
- б Познач корінь слів. Обведи частину слів, яка відрізняється? Де вона пишеться? Як називається?
- в Як префікси змінюють значення слова?
- г Зміни дієслова так, щоб утворилися спонукальні речення. Які дієслова краще вживати в інструкціях?
Зразок. Заходь із центрального входу.
Довідка. Обійди, вийди, перейди, підійди.

Префікс — частина слова, яка стоїть перед коренем. За допомогою префікса ти можеш утворювати нові слова. Префікс позначають знаком: **┐**

Як знайти префікс у слові?

2 З'єднай слово і малюнок. Спиши і познач префікси.

3 Завдання на вибір

при-, про-, пере-, від-, за-, до-, об-, на-, ви-, від-

1. Утвори слова за допомогою префіксів з групою слів на вибір.

їхати йти	нести везти	читати писати	малювати думати
--------------	----------------	------------------	--------------------

2. Утвори слова з одним префіксом і всіма дієсловами.
Зразок. Приїхати, прийти, принести,

3. Запиши слова — назви дій зі словами — назвами предметів, познач префікси в утворених словах.

Зразок. Возіти — привозити іграшки, перевозити вантаж, відвозити сумку.

4. Утвори слова з протилежною дією. Склади речення за зразком.

Зразок. Закривати магазин — відкривати магазин.

Зачиняти двері — ..., заплющувати очі — ...,
загортати книгу — ..., замикати замок —

від-
роз-

Префікси і прийменники

Прийменник — слово. **Префікс** — частина слова. Між прийменником та іншим словом можна вставити ще одне слово. Між префіксом і коренем — ні.

Наприклад. Зайшов за (високий) паркан.

- 1 Утвори сполучення слів, добираючи до дієслів потрібні слова. Познач префікси, обведи прийменники.

Доїхав до ..., наклеїв на ..., відплив від ..., зайшов за ..., заховався за ..., підписали під ..., підклав під ..., упустив у ..., ускочив у ..., постукав по ..., намалював на

- а Як пишуться префікси та прийменники? Яка роль префіксів у слові? Яка роль прийменників у сполученні слів?

- 2 Спиши, розкриваючи дужки. Обведи прийменники. Познач префікси.

Уранці (про)кинувся дятел і (за)стукотів (по)дубу. (Від)шукав комаху і (від)летів (від)дерева. Так і (до)летів (до)верхівки ялинки. (На)ялині вже і (при)мостився.

- 3 Прочитай вірш. Запиши слова, якими авторка замінила слово «пройшло». Як змінюються слова з префіксами про-, при-? Чому?

Літо **прострибало** жабкою,
Пролетіло метеликом.
Літо **пробігло** мишкою,
Проповзло мурашкою.
Літо **проквітло** квіткою,
Пристигло ягодою.
Літо **проплюскотіло** річкою,
Прокрапало дощиком.
Літо **пропахло** травою,
Просюрчало цвіркуном.
І сховалося літо від мене
Під жовтий кленовий листочок.
Оксана Луцевська

- 4 Спиши, розкриваючи дужки.

1. Осінь (про)майнула, і настала зима. Я розповідав (про)зимові традиції.

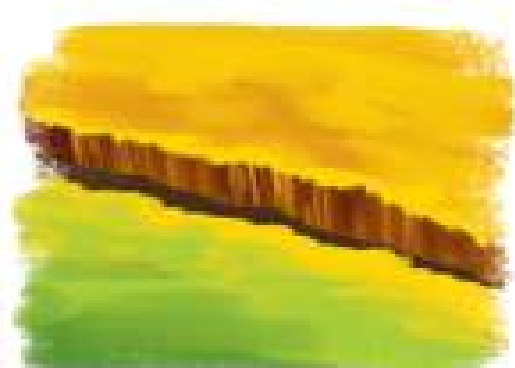
2. Повз Олеся (про)біг собака. Олесь створив презентацію (про)собак.

Вимова і правопис слів із префіксами *роз-*, *без-*

У префіксах *роз-*, *без-* дзвінкий звук [з] вимовляється дзвінко. У префіксах *роз-*, *без-* пиши букву з.

- 1 Утвори прикметники з префіксом *без-* за зразком. Поясни, якого значення надає префікс *без-*.

з межею

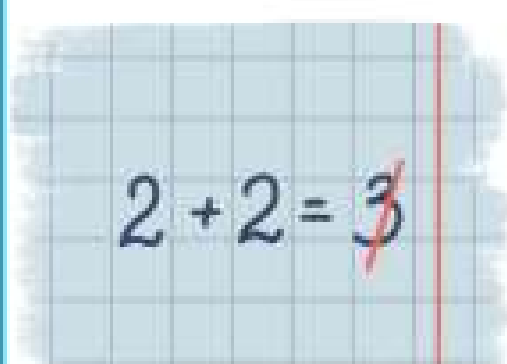
без межі

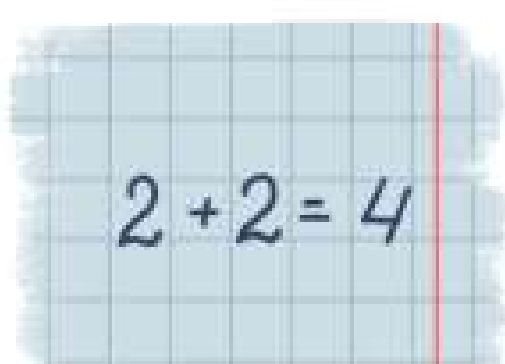
з хмарами

без хмар

з помилками

без помилок

з ціною

без ціни

з шумом

без шуму

з турботами

без турбот

Зразок. Без межі — безмежний.

2 Прочитай оголошення.

ОГОЛОШЕННЯ
НЕЗАБАРОМ ЗИМОВІ СВЯТА!

Наша школа готується до зимових свят і шукає волонтерів.

Якщо ти хочеш взяти участь у святковому концерті, новорічній виставі, благодійному ярмарку, спортивному святі — ми чекаємо на тебе.

Розгортай зошит і пиши ідеї, розфарбовуй мрії, розкажуй про свята друзям, розповсюджуй інформацію, розміщуй об'яву у класі, розповідай про волонтерство.

Збираємось у п'ятницю, 4 грудня, в актовій залі о 14:00.

Безмежні можливості, безхмарний настрій, безтурботний час — для вас.

Оргкомітет

3 Запиши сполучення слів прикметника з іменником.

Безкрилий, безвусий,
беззахисний, безбарвний,
безкрайній, бездощовий,
безсніжний

Черепаха, крокодил, заєць,
вода, океан, літо, зима,
кошеня, жаба, осінь, весна.

4 Запиши, добираючи потрібні слова з дужок.

Розбити (склянку, каструлю, телефон, книгу). Розкидати (речі, насіння, диван, хом'яка). Роздивитися (пісню, комаху, малюнок, ніч). Розрізати (торт, огірок, небо, воду). Розірвати (дружбу, аркуш, дуб, пісок).

Зразок. Розбити склянку.

роз-

5 Досліджуємо медіа.

Чи бачив/бачила ти рекламу зі словом *розпродаж*? Що це означає? Що потрібно робити покупцю, щоб не купити неякісний товар? Обговоріть у групах. Напишіть три поради покупцю.

- 6 Прочитай і поясни. Запиши виділені слова. Познач префікси.

Я крилатий, ти — *безкрилий*,
Я вусатий, ти — *безвусий*,
Безбороді ти і я,
і одна у нас рідня.
Хто це?

Розкладу я олівці,
Розгорну альбом,
Розфарбую свої мрії,
Розкажу свій сон
Що робить дівчинка?

Правопис слів із префіксами з-, с-

- 1 Прочитай. Визнач префікс у виділених словах. Чому в одних словах пишеться префікс з- /зі-, а в інших — префікс с-?

Пінгвін, фазан, тукан, ховрах —
Усі зібрались в **КаФе ПТаХ**.

І курочка спитала: Що зварити,
спекти, змішати, збити?

Тут для птахів-гурманів рай,
Смаколики лиш подавай.

Тукан сказав: **скушту**ю торт —
Створю для себе я комфорт.

Фазан **схопив**ся за меню:
хочу дві жмені ячменю.

Пінгвін як завжди **схитру**вав
І страви **сфотографу**вав,

А потім **вибрав** на десерт
Кріля і з рибою **конверт**.

А ховрашок, хоч і не птах,
Зробив замовлення на смак:

Горох, насіння і зерно —
Скажу вам, що смачне воно.

Інна Большакова

Префікс **с-** пишеться перед буквами **к, п, т, ф, х**.
Щоб легко запам'ятати ці букви, запам'ятай назву
«**КаФе ПТаХ**»

2 Утворіть слова за допомогою префіксів **з-, с-**.

Фотографувати, пекти, малювати, кинути,
лізти, рівняти, ламати, будувати, казати, питати.

з-, с-

3 Запиши слова, уставляючи префікси **з-, с-**. Познач префікси. Які слова повторилися з попередньої вправи? Чому важливо повторювати правила і правильний правопис слів?

..пекти	..шити	..хопити	..терти
..кинути	..питати	..берегти	..хитрувати
..сипати	..мішати	..бити	..варити

Якщо корінь слова починається сполученням приголосних, замість префікса **з-** пишеться префікс **зі-**. Наприклад, **зігріти, зібрати**.

4 Запиши словосполучення, розкриваючи дужки.

(з-, зі-)драти	(з, зі)стелі	(з-, зі-)гнути	(з, зі)сміху
(з-, зі-)йти	(з, зі)схилу	(з-, зі-)брати	сміття
(з-, зі-)брати	(з, зі)столу	(з-, зі-)ліпити	(з, зі)снігу

5 Запиши слова. Склади з ними сполучення слів, уживаючи їх у прямому і переносному значеннях. З одним словосполученням склади речення.

Зразок. Зігріти чаєм — зігріти серцем.

Зігріти, зірвати, зіграти.

Довідка. Серцем, оплески, квітку, мелодію, обличчям.

6 Спиши, розкриваючи дужки.

Чи легко (з-, с-, зі-)пекти пиріг, (з-, с-, зі-)шити фартух, (з-, с-, зі-)фотографувати дощ? (з-, с-, зі-)робити годівничку, (з-, с-, зі-)казати правду? Усього потрібно вчитися.

Апостроф після префіксів. Байка

1 Спиши слова. Визнач префікс.

З'їхати, заїхати, з'ясувати, з'єднати, з'юрмитися.

а Дай відповідь: так або ні.

1) Апостроф пишеться після префікса?

2) Апостроф пишеться після префікса, що закінчується на **ГОЛОСНИЙ**?

3) Апостроф пишеться перед я, ю, є, ї?

Апостроф пишеться після префіксів, що закінчуються на твердий приголосний, перед буквами я, ю, є, ї.

2 Спиши з пари слів слово, у якому пишеться апостроф.

(З)їсти — (за)їсти, (під)єднати — (при)єднати, (від)їхати — (ви)їхати, (роз)яснити — (по)яснити.

3 Від поданих слів за допомогою префіксів утвори нові слова. Поясни їх правопис. Познач префікси.

Префікси	Об-, під-, роз-, з-, на-, при-, від-		
Слова	їхати	єднати	їсти

Зразок. Об'їхати.

4

Запиши в один стовпчик слова з апострофом після префіксів, а в інший — решту слів.

Після префіксів перед я, ю, є, ї	Після б, п, в, м, ф і р перед я, ю, є, ї
В'їзд	М'ята

В'ється, п'ю, подвір'я, об'їзд, з'їли, об'ява, роз'яснення, рум'яний, м'який, дев'ять, об'єднання, солов'ї, міжгір'я, з'явився.

5

Тема і мета тексту. План. Переказ за планом

ПОДАРУНОК СВЯТОМУ МИКОЛАЮ

— Ти думаєш, що це справедливо? — запитала Аліса у Сергія.

— Що справедливо? — здивувався хлопчик.

— Чому Святий Миколай нам приносить подарунки, а ми йому — ні?

— Це логічно, — зауважив Андрій. — Святий Миколай може творити дива, а ми — ні.

— Добре, ми не можемо творити дива, але ми можемо сконструювати для нього сани.

— Сани? — перепитали Сергій та Андрій.

— А що тут дивного? Звичайні сани — самоходи, як квадроцикл, наприклад. На дистанційному керуванні. Ми ж можемо це зробити на нашому гуртку.

— Можна подумати, — погодилися хлопці.

Наступного дня Аліса притягла на гурток схему нових саней для Святого Миколая.

— Святий Миколай зазвичай ходить пішки, але коли він побачить наші сани, то одразу передумає.

Такого ніхто не чекав.

— Це тільки ескіз, потрібно ще креслення розробити і, можливо, дизайн покращити. А це — панель керування. Мені особливо подобається функція «Релакс у польоті».

— Що? Сани будуть літати? І який такий «релакс»?

— Це, мабуть, гра якась чи пиріжки роздають?

— Які пиріжки? Релакс — це відпочинок. Зрозуміло?

Усім усе було зрозуміло. Тиждень за допомогою батьків усі робили необхідні приготування, потім ще два тижні будували сани. Щоб купити потрібні деталі, хлопці два тижні мили машини, а Аліса спекла печиво і продала на ярмарку.

І ось нарешті сани готові. Вони виявилися трохи меншими, ніж потрібно для Святого Миколая, але Аліса сказала, що Святий Миколай зможе їх збільшити настільки, наскільки захоче. Ще інколи панель керування не працювала, а деякі кнопки були просто як декорація. Але сани були справжні і їздили, хоч функція «релакс у польоті» не працювала.

— Це перша спроба, інші будуть досконалішими, — запевняла всіх Аліса.

У переддень свята друзі вирішили дочекатися Святого Миколая, подякувати йому за подарунки й урочисто подарувати сани. Вони принесли термоси з какао, пиріжки із сиром, Сергійкові улюблені, теплі подушки і ковдри, а Андрій притягнув спальний мішок. І всі стали чекати. І знову чекати. І надалі чекати.

Уранці Андрій розплющив очі, поруч спали Аліса і Сергійко. Саней не було. Замість них були миколайчики і записка.

Щиро дякую за турботу. Буду тепер сучасним та їздитиму на ваших санях. З Новим роком! Любіть родину та Україну!

Святий Миколай

— Я ж казала, що він давно мріяв про сани, — прокинулась Аліса. — У мене є ідея подарунку на наступний рік.

Сергійко та Андрій переглянулися і розсміялися.

— Напевно, «релакс у польоті»?

Інна Большакова

Суфікс

- 1 Порівняй слова в кожному стовпчику. Чим вони схожі і чим відрізняються? Яка частина слова слугує для творення нового слова?

лис□
лисиця

ґава□
ґавеня

ковбаса□
ковбаска

дерево□
дерев'яний

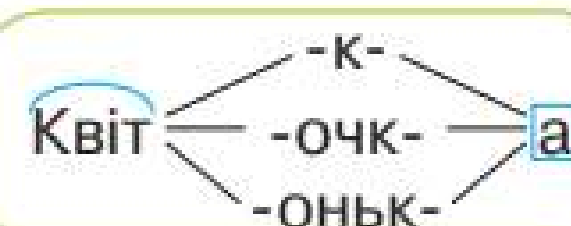
Суфікс — частина слова, яка стоїть після кореня перед закінченням. За допомогою суфікса ти можеш утворювати нові слова.

Суфікс позначають знаком ^: миша — мише[^]ня.

Як визначити суфікс у слові

Ти можеш утворити від одного кореня різні слова за допомогою різних суфіксів.

- 2 Велетень і Гном грають у слова. Велетень усе хоче збільшувати, а Гном — зменшувати. Допоможи їм утворити нові слова за зразком.

Зразок. Вовк — вовчи[^]ще, вовчи[^]к.

Заєць, білка, лисиця, кіт, собака, тигр, лев.

- Яких відтінків значень набувають слова, утворені за допомогою різних суфіксів? Наприклад, відтінок збільшеності чи зменшуваності.

-очк-, -ичк-, -оньк-,
-чик-, -ик-, -ен(я)

Суфікс. Утворення нових слів

За допомогою суфіксів утворюються нові слова.

- 1 Запиши, уставляючи назви професій. Познач суфікси. Склади речення з однією парою слів на вибір.

У театрі грає ... і На кухні кухува-
рить ... і За пасікою доглядає ... і
У лікарні лікує ... і У саду працює ... і

-к-, -ник-,
-ар-, -яр-

Довідка. Актор, акторка, садівник, садівниця, лікар, лікарка, бджоляр, бджолярка, кухар, кухарка.

- 2 Перебудуй словосполучення за зразком. Познач суфікс

-ськ-

Зразок. Турбота батька — батьківська турбота.

Зошит учня, пісня студентів, вітер з моря, рослина для лікування, меч лицаря, спуск з гори, кабінет директора.

Довідка. Лікарська, учнівський, студентська, морський, лицарський, гірський, директорський.

- 3 Запиши, що може бути на кухні. Познач суфікси. Поясни, як утворилися нові слова. Склади речення з однією парою слів на вибір.

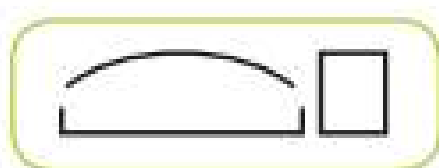
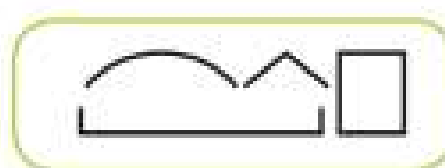
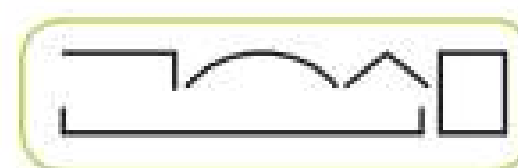
Зразок. Сіль — сільниця.

Цукор, салат, гірчиця, серветка, хліб, суп.

-иц-

- а Уяви, що ти можеш створити для предметів коробки для зберігання. Як вони будуть називатися? Можливо, комп'ютерниця чи гумковиця. Придумайте і запишіть у групі незвичайні слова із суфіксом -иц-.

- 4 Накресли схеми слів. Добери до кожної схеми по три приклади.

Зірка, зоря, прибережний, хмарка, цукорниця, заморозки, зоряний, приморозки, мороз, дорожній, дорога, пришкільний.

Як розібрати слово за будовою

Наприклад, слово записка .	
Змінюю слово. Ставлю питання	(чого?) записки, (чим?) запискою
Визначаю закінчення й основу	Записк <u>а</u>
Добираю споріднені слова	Писати, <u>п</u> исьмо
Визначаю корінь	За <u>пис</u> ка
Визначаю частину слова перед коренем	Префікс за- , <u>за</u> писка
Визначаю частину слова після кореня	Суфікс -к- , запис <u>к</u> а
за <u>пис</u> ка	

- 5 Розбери слова за будовою в парі: читанка, зимонька, безшумний.

Що я знаю / умію?

- 1 Прочитай заголовок. Поясни, про кого йтиметься у вірші.

ПРО КОТА МОГО КОТА

У кота мого кота шорстка ніжно-золота,
А в мого кота — сіренька, тільки грудочка біленька.
Ми кота мого кота підібрали на свята:
Від ворон біля воріт врятував його мій кіт,
І сказав йому: — Ходім, будеш ти котом моїм!..
Зранку, щойно поїмо, ми гуляти ідемо:
Я іду з моїм котом, на ім'я Великий Том,
А мій кіт іде з котом, на ім'я Маленький Том —
Ми гуляємо гуртом.

Григорій Фалькович

- 2 Про кого цей текст? Вибери одну відповідь.

А Про кота

Б Про двох котів

В Про двох котів
і автора вірша

- 3 З якою метою написано текст? Вибери одну відповідь.

А Розповісти
історію

Б Пояснити, як
утримувати котів

В Запросити
на прогулянку

- 4 Напиши, хто є господарями котів.

- 5 Запиши слово з тексту, яке близьке за значенням до слова світло-жовтий.

- 6 З'єднай слова і їхні значення.

Основа

Корінь

Суфікс

Префікс

Закінчення

Частина слова, яка змінюється

Головна частина слова

Частина слова без закінчення

Частина слова, яка стоїть після кореня

Частина слова, яка стоїть перед коренем

7 Розбери слова за будовою.

Кошеня, прогулянка.

8 Заповни таблицю, добираючи потрібні слова. Познач закінчення у формах слова і корінь у споріднених словах.

Слово	Форма слова	Споріднені слова
Зима		

9 Запиши рядок, у якому всі слова споріднені. Познач корінь. Підкресли букву, що позначає звуки, які чергуються.

Нога, ніженька, ніжний, ніж.

Гора, гірський, гіркий, гірник.

Рука, ручний, рученька, вручати.

10 Утвори пари слів. Познач корінь. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергуються.

Книжковий, мушка, ручний, бджола, книга, муха, рука, бджілка.

11 Запиши правильно.

(До)їхати (до)паркану, (на)писати (на)дошці, (з)лізти (з)дерева, (під)бігти (під)парасольку.

12 Від слова *малювати* утвори нові слова за допомогою знайомих тобі префіксів.

13 Від слова *лис* утвори нові слова за допомогою знайомих тобі суфіксів.

У природі не буває двох однакових сніжинок. Усі вони різні. І слова так само різні. Як і сніжинки, слова можна об'єднати за схожістю у різні групи. Такі великі групи слів назвали **частинами мови**. В українській мові 10 частин мови. Ти вчитимеш їх упродовж цього року і в наступних класах.

Самостійні та службові частини мови

- 1** Прочитай слова у стовпчиках. Що вони називають? На які питання відповідають?

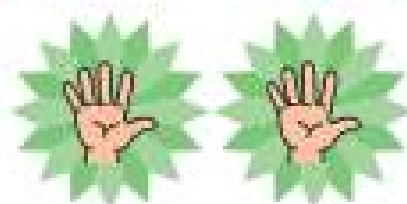

сонце	сильний	сяє	у
сніжинка	крихка	летить	на
мороз	яскраве	щипає	за

Ці слова належать до різних частин мови.

- а Склади зі словами кожного рядка речення і запиши його. Ти можеш доповнити речення іншими словами.

Усі слова в українській мові діляться на десять

великих груп — частин мови.

ЧАСТИНИ МОВИ 10		
САМОСТІЙНІ 6		СЛУЖБОВІ Й ОСОБЛИВА — ВИГУК 3+1
✓	Лексичне значення	✗
✓	Відповідають на питання	✗
✓	Є членами речення	✗

- 2 Добери до слів — назв предметів споріднені слова — назви ознак і дій. Запиши частини мови за зразком.

Зразок. Мороз — морозний — морозить.

Сніг — ... — Веселка — ... —

Блискавка — ... —

- а Як назвати одним словом перші слова кожної трійки слів?

- б Опиши дощ за допомогою слів — назв предметів, слів — назв ознак предметів, слів — назв дій предметів.

1. Зима. Хмари. 2. Прохолодний. Мокрий. 3. Періщить.

Лле.

Зразок.

Слова — назви предметів	Слова — назви ознак	Слова — назви дій
Зима. Мороз.	Сніжна. Морозна.	Настала. Похолодало.

Казка. Тема і головна думка. Персонажі. Будова тексту. План. Переказуємо

- Чи бувало так, що ти опинявся / опинялася ввечері на вулиці, коли морозно? Як ти себе почував / почувала?

ОДНІЄЇ МОРОЗНОЇ НОЧІ

- Про що йтиметься у тексті? Де і коли відбуватимуться події?

зачин

Узимку в заповіднику холодно, але ліснику дядькові Богдану це навіть подобається, бо він любить бувати на свіжому повітрі. Ніякий мороз його не лякає. Він одягає теплу куртку, шерстяний шарф і вовняні шкарпетки.

Посеред парку стоїть маленька хатинка, в якій він живе.

Усі тварини знають цю хатину. Під час обіду лісника можна випросити щось смачненьке.

головна частина

Сьогодні ввечері було так холодно, що дядько Богдан вирішив узяти додаткову теплу ковдру. Він випив гарячого чаю й уместився на ліжку. Раптом лісник почув стукіт — у дверях хтось був.

- Про що ти дізнався / дізналася? Хто може прийти до лісника? Чому?

— Хто це може бути в таку пору? — подумав лісник. Він підійшов до дверей і визирнув.

На ганку була білочка. Вона трусилася від морозу:

— Я не можу заснути, — сказала білка. — Моє гніздо повне снігу.

— Не хвилюйся, — сказав дядько Богдан. — У мене достатньо місця для двох.

Білка шубовснула під ковдру до лісника і наче розтанула у теплі.

— Стук-стук! — пролунало в темряві.

— Хто це може бути? — подумав дядько Богдан.

Надворі стояли два пухнасті тремтячі від морозу кролика.

— Ми дуже замерзли, — ледве вимовили кролики, хапаючи дрижаки.

— Бідолашні, заходьте і зігрійтеся, — запросив їх лісник.

Кролики з розгону застрибнули в ліжко й умостилися біля білки. Місця в ліжку ставало менше.

— Ти хвостом лоскочеш мені носа, — закричав кролик до білки, але вона не зважала.

— Стук-стук! — усі подивилися на двері.

— О ні, — сказав лісник, — ще хтось з морозу! Це була руда лисичка! Змерзла і голодна.

— Можна мені зайти? — попросилася вона.

Дядько Богдан почухав потилицю, на хвилину замислився:

— Добре, якщо ти обіцяєш поводитися добре і нікого не їсти.

— Обіцяю, — швидко вимовила лисичка і втиснулася в ліжко поруч з іншими тваринами.

Бац! Хрусь! Білка випала з ліжка.

— Що це? — сердито запитала білка. Але відповіді не отримала, бо у двері знову постукали.

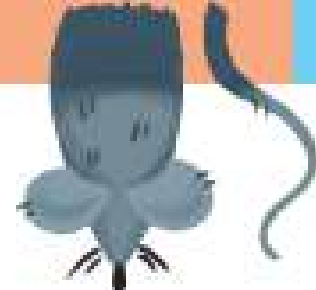
— Стук-стук!

Цього разу на всіх чекав неабиякий сюрприз. На ганку стояли борсук, дві гуски, їжак і ціла мишача родина! Вони всі хотіли зігрітися.

Ліжко ледве вміщувало всіх! Тварини штовхалися, пихалися й каталися по ліжку, бо усім не вистачало місця. Невдовзі все сплуталося у великий тугий клубок.

Бац! Хрусь! Клубок з ковдр скотився з ліжка, і всі впали на підлогу.

— Моє ліжко занадто мале для всіх, — похитав головою лісник.

Аж раптом мишеня нашорошило вуха.

— Що це за шум? — пискнуло воно.

Усі уважно прислухалися. З під ліжка чувся дивний дряпаючий звук.

— Під підлогою щось ворухиться, — прошепотіла білка.

Усі перелякалися, миші почали пищати, лисичка завивати, кролики стукотіти зубами, а борсук чхати.

— Хто це може бути?

— Мабуть великий!

— З гострими пазурами!

— І здоровенною щелепою!

• Про що ти дізнався / дізналася? Хто ворухнувся під підлогою? Що буде далі?

Раптом одна з дощок почала рухатися, почувся гучний крип.

— Допоможіть! — закричали всі і побігли ховатися. Білка у кишеню халата, кролики у капці, борсук у шафу, миші в шкарпетки, гуси на книжкову полицю, їжак у капюшон куртки, а лисичка загорнулась у шарф на стільці.

Лісник не злякався, а голосно розсміявся. Він опустився на коліна і заглянув під дошку. З отвору показала маленька чорна голова.

— Вибачте, що вдерся, — засоромився кріт. — Я стукав у двері, але мене ніхто не відповів. У мене в норі дуже холодно.

Лісник дав кроту грілку і ліг у ліжко.

— Все гаразд, — сказав він. — Ви вже можете виходити.

Але ніхто не ворухився. Ніхто не хотів виходити. Усі були в теплих затишних місцях.

— Добраніч, — сказав лісник і заснув.

Ніч була довга, морозна, а в хатині було тепло і дружно.

Інна Большакова
За ідеєю Ніка Баттерворта

кінцівка

Чому?

- Чому тварини прийшли до лісника?
- Чому лісник вирішив усім допомогти?
- Чому дядько Богдан заснув у ліжку один?

а) Перекажи текст за лінією часу.

- б) Випиши з тексту 5 слів — назв предметів, 4 слова — назви ознак, 3 слова — назви дій і 2 слова-помічники. Які з цих слів належать до самостійних частин мови, а які — до службових?
- в) Випиши з тексту приклади слів — назв предметів, слів — назв ознак, слів — назв дій, слів-помічників.

Слова — назви предметів (іменники)	Слова — назви ознак (прикметники)	Слова — назви дій (дієслова)	Слова-помічники (прийменники, сполучники)
миші	теплим	бігати	чи

Пригадайте! Щоб дізнатися, до якої групи слів належить вибране слово, потрібно поставити до нього питання і з'ясувати, що називає це слово.

Наприклад. Дощ — слово — назва предмета, тому що відповідає на питання *що?* і називає явище природи.

Поняття про іменник

- 1 Прочитай. Розкажи своїми словами в парі.

Іменники відповідають на питання *хто?* *що?* та називають предмет. Предмети в науці про мову — це все, про що можна запитати *хто?* *що?*

Про людей і тварин ти запитуєш *хто?*, про речі — *що?* На питання *що?* відповідають також і слова *дощ*, *погода*, *біг*, *думка*, *добро*, *любов* тощо. Вони називають явища природи, риси характеру, стани. Це також іменники.

Ти можеш утворити іменники від слів — назв ознак. Наприклад, (*який?*) добрий — (*що?*) — доброта. Або від дієслів. Наприклад, (*що робити?*) думати — (*що?*) думка.

Іменник — самостійна частина мови, яка називає предмет і відповідає на питання *хто?* *що?*
Наприклад, *хто?* людина, *що?* квітка.

- 2 Спиши іменники. Спочатку ті, які відповідають на питання *хто?*, а потім — на питання *що?*

Школяр, учениця, блискавка, радість, подруга, поет, мандрівник, розум, бабуся, олівець, вулкан, оголошення, інструкція.

- 3 Подивись навколо себе в класі. У парі назви якомога більше іменників. Запиши їх групами. Випиши кілька іменників у два стовпчики.

Хто?

Що?

Люди (*хто?*): дівчинка, хлопчик, Речі (*що?*): дошка, квітка, Уроки (*що?*): математика, українська мова, Види роботи (*що?*): вправа, Почуття (*що?*): радість,

- а Допиши іменники до слів — назв ознак предметів.

Зразок. Зелений — зелень.

Синій, білий, чорний, швидкий, щирий.

- б Допиши іменники до слів — назв дій предметів.

Зразок. Малювати — малювання.

Розуміти, міркувати, спілкуватися, лікувати, кататися.

Довідка. Міркування, катання, спілкування, лікування.

Пишу для себе. Прочитай початок тексту. Допиши його, уживаючи іменники і за потреби слова-помічники.

РАНОК

Вікно. Сонце. Усмішка мами. Чайник на кухні. Свист.
Каша і какао.

Іменники. Назви істот і неістот

1 Прочитай слова. На яке питання відповідають іменники в першому рядку, а на яке — у другому?

Діти, учений, ведмідь, черепаха, директорка, відвідувач.

Зоопарк, погода, трамвай, радість, ялина, знання.

а Іменники в першому рядку належать до істот, а в другому — до неістот.

б Запиши іменники — назви істот, утворюючи сполучення слів іменника з прикметником. З одним сполученням слів склади речення.

Назви людей і тварин відповідають на питання *хто?*
Це назви істот.
Назви усіх інших предметів відповідають на питання *що?* Це назви неістот.

2 Прочитай. Випиши у перший стовпчик іменники — назви істот, у другий — назви неістот.

У зоопарку мешкає багато тварин. Ведмідь живе у вольєрі зі скляною стіною. Крокодил мешкає у тераріумі. Рибки плавають в акваріумі. За тваринами доглядають зоологи. Дівчатка і хлопчики, мами і татусі, дідусі і бабусі з цікавістю розглядають тварин.

3 Випиши іменники — назви неістот.

Доброта, ромашка, слон, олень, шофер, програма, флешка, дизайнерка, правило, фермер, чесність, ожеледь, оповідання, крапка.

4 Прочитай. Що не так? Запиши речення правильно. Підкресли іменники — назви істот, обведи іменники — назви неістот.

Морквинка гризе зайчика. Мелодія грає музикантом. Паркан фарбує хлопчика. Оголошення пише дівчинку.

.....

5 Зміни назви істот і неістот за питаннями. Спиши. Познач закінчення.

(Хто?) лис, (кого?) лиса, (кому?) лису, (ким?) лисом, (на кому?) на лисові.

(Що?) дуб, (чого?) дуба, (чому?) дубу, (чим?) дубом, (на чому?) на дубі.

а На які питання відповідають іменники — назви істот? назви неістот?

б Зміни за питаннями два слова на вибір.

.....

6 Складіть у групах списки іменників за темами. Визначте, які слова є назвами істот, а які — назвами неістот. Складіть веселу історію, використавши записані слова.

Зразок. «Зелені слова» — жабка, крокодил, ялинка, огірок.

«Веселі слова»

«Круглі слова»

«Гарячі слова»

«Добрі слова»

Редагую.

Поруч із татом стояло крісло і пальто.

ВЕРТЕП

Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку. На другому поверсі показували різдвяну драму про життя Ісуса Христа; на першому — побутову виставу з життя людей. Перша, різдвяна, частина вертепу, яку називали «свята», мала здебільшого стабільну композицію, натомість друга змінювалася залежно від місцевих умов, здібності й дотепності вертепника. Вистава, найчастіше лялькова, показувала події дивоночі, народження Ісуса. Фігурки Марії, Йосипа, Ісуса, ангелів та інших персонажів заздалегідь виготовляли з тканини, вовни, картону. Майстрували і декорації: печеру, ясла із сіном, зірку.

Власні і загальні іменники

До власних іменників належать прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, водойм тощо. Інші назви — загальні. Власні назви пишуться з великої букви.

- 1 Запиши своє прізвище, ім'я або прізвище, ім'я, по батькові.

Зразок. Сергійко Давиденко.

Давиденко Сергій Юрійович.

Лісаченко Оленка. Лісаченко Олена Олексіївна.

- 2 Прочитай. Які з поданих іменників є власними назвами, а які — загальними? Як ти це визначаєш? Добери до загальних назв свій приклад власної назви. Запиши подані і свої приклади парами.

Поет Тарас Шевченко, поетеса Леся Українка, письменник Іван Франко, письменниця Олена Пчілка, хлопчик Андрійко, дівчинка Софійка, кіт Нявчик, країна Україна, місто Київ, вулиця Хрещатик, площа Майдан Незалежності, алея Героїв Небесної Сотні, гори Карпати, річка Дніпро.

Зразок. Поет Тарас Шевченко — поет Павло Тичина.

- 3 Спиши текст. Чим відрізняються прізвища, прізвиська і псевдоніми?

У Івана Франка було багато псевдонімів. Він називав себе Джеджалик, Брут Хома, Мирон, Живий, Кремінь, Марко, Віршороб, Голопупенко, Іван Живий, Безіменний тощо.

- Подумай, чому саме такі псевдоніми вибирав письменник.

КОЛЯДУВАННЯ

У різдвяні дні люди прагнуть поділитися з усіма радісною звісткою: Христос прийшов на землю, щоб допомогти нам здолати зло, навчити жити в мирі й злагоді. Саме про це йдеться у колядках.

Для колядування збирається гурт молоді. Виготовляють велику зірку на палиці з блискучої сріблястої чи золотистої фольги — у пам'ять про Віфлеємську зорю, що сяяла над вертепом. Несуть її до сусідів і родичів, співаючи колядки. Віншують господарів, бажаючи їм здоров'я, щастя, Божого благословення.

Прихід колядників до оселі здавна вважався добрим знаком. Тому господарі радо пригощають гостей смаколиками. Колядники дякують, але самі ніколи не випрошують дарунки. Адже їхня мета — порадувати господарів, а не щось від них отримати.

З журналу «Джміль»

Змінювання іменників за числами. Однина і множина

Щоб назвати іменники за значенням **один** — **багато**, ти змінюєш їх за числами. Про іменники, які називають один предмет, кажуть, що вони вжиті в **однині** (од.). Про іменники, які називають кілька предметів, — у **множині** (мн.).

число
іменників

- 1 Визнач, у якому числі записані іменники у стовпчиках. Спочатку запиши слова, які вжито в однині, і допиши іменники у множині.

будинки — ...

чашка — ...

тарілка — ...

кухоль — ...

шафи — ...

склянка — ...

стілці — ...

горщик — ...

столи — ...

- а Запиши іменники, які вжито у множині, та допиши іменники в однині. Яке слово «зайве» в кожному стовпчику?

- 2 Визнач число іменників. Напиши іменники, які вжито в однині, у множині, а іменники, що вжито у множині, — в однині.

Вишня, зайці, батько, плечі, море, горошини, радість.

- а Запиши 5 іменників в однині. Постав їх у форму множини. Визнач, це іменники — назви істот чи неістот. Запиши над словом.

- 3 Утвори іменники, які називають один предмет. Познач суфікс.

Зразок. Намисто — на^имистина.

Горох — Пір'я — Сніг — Пух —

-ин-

- 4 Спиши текст, замінюючи виділені слова в однині словами у множині і навпаки. Які слова не вдалося змінити? Чому?

Цуценя М'ячик веселе і кумедне. Воно бігає за ногою, махає хвостиками і гарчить на рибку в акваріумах. М'ячик любить м'ясо, котлетку, каші. А п'є молоко.

- 5 Визнач число іменників. Запиши їх в однині. Які іменники не вживаються в однині? Склади з ними два речення.

Двері, вікна, ножиці, окуляри, олівці, ручки, зошити, книги.

ЯК УКРАЇНСЬКИЙ «ЩЕДРИК» ПІДКОРИВ СВІТ

Сьогодні важко сказати, коли саме з'явився «Щедрик». Відомо тільки, що цей мотив був створений нашими предками ще в дохристиянський період. Серед музикознавців навіть існує думка, що «Щедрик» — одна з найстаріших мелодій світу. А нове дихання «Щедрик» отримав на початку ХХ століття. Сьогодні ж «Щедрик, щедрик, щедрівочка» лунає практично з кожної української (і не лише) оселі.

«Щедрик» — це українська народна пісня, музику до якої написав композитор Микола Леонтович у 1901–1902 рр. Водночас англійську версію слів створив американець українського походження Петро Вільговський у 1936 р. Він працював на радіо та назвав «Щедрик» дещо по-іншому: «Carol of the Bells» («Колядка дзвонів»).

А якщо ви хочете заспівати «Щедрик, щедрик, щедрівочка», текст лунає так:

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
— Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Там овечки покотились,
А ягнички народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.

Рід іменників

Іменники бувають чоловічого, жіночого і середнього роду.

 Іменники чоловічого роду	 Іменники жіночого роду	 Іменники середнього роду
Іменники, до яких можна додати слова він, мій . Наприклад, батько, собака.	Іменники, до яких можна додати слова вона, моя . Наприклад, мати, квітка.	Іменники, до яких можна додати слова воно, моє . Наприклад, небо, сонце.

- 1 Запиши іменники у два стовпчики. Це назви істот чи неістот?

Чоловічий рід	Жіночий рід
Дідусь, ...	Бабуся, ...

він, мій
вона, моя

Мама, сестра, брат, тато, син, онука, донька, онук, племінник, племінниця, тітка, дядько, чоловік, жінка.

- 2 Запиши іменники у два стовпчики: чоловічого і жіночого роду. Яке слово «зайве»? Визнач, це іменники — назви істот чи неістот.

Дзвінок, небо, зоря, колекція, абетка, п'єса, живопис, понеділок, іній, підказка.

- 3 Запиши сполучення іменників і слів *мій, моя, моє*. Визнач рід іменників.

Озеро, подруга, друг, кросворд, завірюха, тканина, стеля, морозиво, рідина, тіло, під'їзд, тролейбус, щастя.

Зразок. Моє озеро (с. р.).

- 4 Запиши текст, уставляючи іменники. Визнач рід іменників.

У небі сяяло За вікном дув Високо у блакиті висіла біла

Іменник **сонце** середнього роду. Перевір, чи може це слово змінити рід.

Запам'ятай: рід — постійна ознака іменників. Слово **сонце** може бути тільки середнього роду.

5 Вірш. Ритм і рима. Тема і головна думка

ЗАПАХ РІЗДВА

У кожного свята свій колір і смак
І, звісно, свій запах, без нього ніяк.
Погодьтеся, то не порожні слова:
Найкращий на світі — це запах Різдва!

Як сяє убрана в гірлянди ялинка!
Як хвоєю пахне у нашій хатині!
Матуся до сирника сипле родзинки,
Дідусь примостив дідуха коло скрині!

І так воно солодко пахне, що ух —
Ялинка, родзинки, і сіно, й дідух!

А ще як бабуня затіє розчину
І тісто замісить легкою рукою —
Спече пампушки на велику родину,
Що скоро до хати прийде з колядою!

Із комина в'ється прозорий димок —
І пахне так смачно, як той пампушок!

Увечері вийдеш на хвилюку у двір,
Поглянеш, як рясно у небі від зір, —
Здається, що зовсім близьенько до них.
І пахне вечірній незайманий сніг.

Мар'яна Савка

- а Розглянь аплікацію видатного українського митця Михайла Біласа. Що тут відбувається? Коли і де це відбувається? Що ти можеш сказати про зображених людей? Що вони роблять? Чому?

Розвиток мовлення. Вітання

Вітання — усне або письмове поздоровлення, побажання здоров'я, успіхів, щастя тощо.

Вибери свято, з яким привітаєш рідних

День народження, День знань, Новий рік, Різдво, День матері, День батька, День бабусь і дідусів

Вибери того, кого будеш вітати

Мама, тато, бабуся, дідусь, брат, сестра, друг, подруга

Напиши текст вітання

Звернись. Напиши, з чим вітаєш. Напиши, що бажаєш. Підпишись

Вибери, як прикрасиш вітання

Намалюй картинку, зроби аплікацію, розмісти фото

Вибери, як надішлеш вітання

Віддай у руки, відправ електронною поштою, повідомленням

- 1 Напиши вітальну листівку рідним.
- 2 Прочитай ласкаві слова до слова **мама**. Запиши ласкаві слова до слів **тато, бабуся, дідусь, брат, сестра** на вибір.

Мамо — мамусенько, мамусю, мамцю, матінко, матусенько, матусю.

Що я знаю/умію?

1 Прочитай вірш.

БОСО-ВЗУТИЙ СНІГОВИК

Взувши правий черевик,
йшов по лісу **сніговик**:
трохи босим, трохи взутим
сніговик ходити звик.
В місто викидав:
Овва!
Черевики треба два!
Трохи босих, трохи взутих
в місті славім не бува.
Позаходив до крамниць,
накупив собі дрібниць:
від смішного хула-хупа
до пахучих полуниць.
Того є,

і сього є,
кожен хвалить щось своє,
тільки лівих черевиків
аніхто не продає.
Правий зняв —
і на льоду
взув на ліву до ладу.
— Я до міста йшов у правім,
а назад у лівім йду!
Скільки клунків! А валіз!
У маршрутку ледь уліз,
в право-лівім черевіку
вправо-вліво —
та й у ліс!

Олеся Мамчич

- а) Напиши, чому вірш має таку назву.
- б) Виділене слово розбери як частину мови.
-

2 Напиши, що тебе здивувало чи не здивувало у вірші.

.....

3 Випиши з вірша п'ять іменників. Визнач їх число і рід.

.....

4 Запиши іменники у таблицю.

Назви істот <i>хто?</i>	Назви неістот <i>що?</i>

Лисиця, лисеня, сніг, снігур, сніжить, сніжний, мороз, свято, Святий Миколай, Софія, собака, ялинка, рік, ліхтар, заєць, іграшка.

ЗМІСТ

Передмова	5
---------------------	---

Повторення

З Україною в серці	4
Повторення. Текст. Речення. Слово	6
Повторення. Текст. Речення. Слово	10
Мова і мовлення. Культура мовлення	13

Розділ 1. Мова і мовлення

Ситуація спілкування	16
Стилі мовлення	18
Культура спілкування	20
Усне мовлення	22
Діалог. Звертання	23
Усне мовлення. Монолог	26
Розвиток мовлення. Усний виступ	29
Писемне мовлення	30
Розвиток мовлення. Діалог	31
Писемне мовлення. Читання	32
Я вибираю книгу. Відгук та анотація	33
Роди літератури	38
Відгук про книгу	40
Що я знаю/умію?	42

Розділ 2. Звуки і букви

Наголос. Наголошені і ненаголошені склади	45
Наголошені і ненаголошені голосні	47
Наголошені і ненаголошені голосні	49
Наголошені і ненаголошені голосні	50
Правильно пишу. Орфограма	53
Розвиток мовлення. Вибірковий переказ	54
Чергування голосних у коренях слів	57
Приголосні тверді, м'які, пом'якшені. Позначення твердості і м'якості на письмі	58
Дзвінки та глухі приголосні. Чергування приголосних	60
Розвиток мовлення. Докладний переказ	62
Що я знаю/умію?	65
Однозначні і багатозначні слова. Усна народна творчість	67

МОВА

МОВА

Розділ 3. Слово. Лексичне значення слова

Власне українські слова та слова з інших мов	70
Пряме і переносне значення слів. Народна легенда	72
Омоніми і багатозначні слова	74
Синоніми. Українські народні казки	77
Антоніми. Українські героїко-фантастичні народні казки.	81
Що я знаю/умію?	85
Закінчення слова	86

Розділ 4. Слово. Будова слова

Форма слова і споріднені слова.	89
Основа слова. Байка	93
Корінь слова. Споріднені слова	96
Розвиток мовлення. Переказ байки	100
Ненаголошені е, и в коренях слів	100
Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів	104
Префікс. Інструкція.	106
Префікси і прийменники.	109
Вимова і правопис слів із префіксами роз-, без-	110
Правопис слів із префіксами з-, с-.	113
Апостроф після префіксів. Байка.	114
Суфікс	117
Суфікс. Утворення нових слів	118
Що я знаю/умію?	120
Самостійні та службові частини мови	123

Розділ 5. Слово. Частини мови

Поняття про іменник	129
Іменники. Назви істот і неістот	130
Власні і загальні іменники	133
Змінювання іменників за числами. Однина і множина.	134
Рід іменників.	137
Розвиток мовлення. Вітання.	139
Що я знаю/умію?	140

(Закінчення розділу 5 див. у частині 2 підручника)

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3 клас. Частина 1

Особливості підручника:

- тексти різних типів і завдання для їх аналізу
- завдання для розвитку усного і писемного мовлення
- вправи для формування орфографічних і орфоепічних умінь
- система різнорівневих завдань
- ілюстративний матеріал для формування читацької мотивації
- візуалізація правил
- система завдань для розвитку критичного та креативного мислення
- вправи для розвитку емоційного інтелекту

Інтерактивний електронний додаток містить:

- інтерактивні завдання до кожного уроку
- відео, 3D-моделі
- тестування до кожного розділу з автоматичною перевіркою результату
- додаткові завдання
- календарно-тематичний план

